ELLEN KEY

Några tankar om

Skandinavismens Framtid

Vaknen, Nordens alla hjärtan,
ur den långa vinterdvala!
Lyssnen åter till de röster,
som om ädla bragder tala!
Vaknen, vaknen upp till lifvet,
I som drogens hårdt med döden,
morgonrodnans fana svajar,
upp och följen hennes öden!
(O. Viig tolkad af V. Rydberg.)

Stockholm
Albert Bonniers förlag

Pris 35 öre.

MANU · FORTI

NÅGRA TANKAR

OM

SKANDINAVISMENS FRAMTID

AF

ELLEN KEY

Vaknen, Nordens alla hjärtan,
ur den långa vinterdvala!
Lyssnen åter till de röster,
som om ädla bragder tala!
Vaknen, vaknen upp till lifvet,
I som drogens hårdt med döden,
morgonrodnans fana svajar,
upp och följen hennes öden!
(O. Viig tolkad af V. Rydberg.)

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

På grund af deras inre sammanhang med skandinavismens tanke, har jag här sammanfört såväl det tal jag höll vid Göteborgs arbetarkommuns demonstration för freden den 19 juni som *inledningen* till mitt tal i Uppsala vid föreningen Verdandis recentiorfest den 30 november och slutligen, till stor del ur minnet, det föredrag om skandinavismens framtid, som jag — till hjälp för arbetslösa — höll i Folkets hus i Stockholm den 7 december 1905.

Den, som läser denna lilla skrift, ber jag äfven läsa eller omläsa min skrift från 1899: *Svensk eller storsvensk patriotism?* I ljuset af 1905 års händelser torde den kanske nu bli bättre förstådd. Det finns intet väsentligt, jag där nu ville ändra. Ty hvad som i den säges om Sveriges förlamning var sant *då*. Med det nya århundradet har hos oss äfven en ny framstegsvilja visat sig.

Endast i ett fall vill jag göra en rättelse. På grund af ljusmålningar öfver Belgiens valsätt hade jag fått den tron, att detta innebar ett verkligt skydd för minoritets rätt. Sedan dess har jag i Belgien fått veta huru föga detta är fallet. Men framför allt har erfarenheten, huru man genom »proportionalismen» sökt bortfuska rösträttsreformen i Sverige, öfvertygat mig att den fullständiga allmänna rösträtten måste vara det första steget. Skyddandet af mindretalets rätt blir en senare fråga, som emellertid icke länge får undanskjutas, lika litet som den att upphäfva Första kammarens absoluta vetorätt i lagstiftningsfrågor.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1906

I.

Tal vid arbetarkommunens demonstration för freden i Göteborg den 19 juni 1905.

Med tacksamhet mottog jag Arbetarkommunens inbjudning att tala vid detta möte. Ty så fick jag ett osökt tillfälle att — så långt min svaga stämma höres — låta ljuda de ord, som det nu är hvar *nordisk* kvinnas plikt att uttala: *hvarje tanke på krig mellan Sverige och Norge är ett brott.* Framför allt ha kvinnorna denna plikt, emedan de under arbetet för sin politiska rösträtt betona: att genom dem högre synpunkter skola afgöra politiken, att genom dem fredens och broderlighetens tankar där skola göra sig gällande. *Nordens* kvinnor kunna nu bevisa sanningen i denna sin tro på sig själfva genom att — å ömse sidor — föra fridens och försonlighetens talan!

Detta betyder ej, att *svenska* kvinnor eller män måste intala sig att Norge valt den ädlaste eller ens rakaste vägen för unionens upplösning. Äfven de svenskar, som länge häfdat Norges rätt till denna upplösning, nödgas nu se bort från *formen* för att endast se till *andan* i det skedda. Och då blir detta en stark folksjäls myndighetsförklaring, en förklaring uteslutande riktad mot *unionen,* ej mot det svenska folket själft. Det är nödvändigt att *hela* vårt folk får denna syn på

saken, ifall riksdag och regering i lugn skola kunna ordna skilsmässan på ett för oss värdigt och vist sätt. Intet kan mera försvåra deras uppgift än om man upparbetar den folkmeningen: att krig är enda medlet att häfda Sveriges rätt. Men det är just en sådan folkmening, som nu danas under det talande, sjungande och skålande för Sveriges »rätt och ära», hvarunder allt fler dimmiga och forntidsgrå begrepp samlas omkring dessa båda ord. Den ro och besinning, som utmärkte de första dagarnas stämning, efterträdes redan i vissa kretsar af upphetsning. Och detta är helt naturligt. Ty blotta uttalandet af ordet krig verkar som ett smittoämne i en vattenledning.

Krigslust är en af de andliga smittor, som spridas med oerhörd snabbhet, men den kan — som alla andra farsoter — i tid stäfjas genom kloka åtgärder, liksom å andra sidan ohjälpligt utbredas genom ovisa beteenden.

Det ligger i kvinnornas makt att stäfja krigslusten genom att, hvar gång ordet krig uttalas, kraftigt betona: att tanken på ett sådant krig ej endast är en skam ur kulturens synpunkt utan äfven ett brott ur fosterlandets. Icke därför, att ett krig ju alltid medför djupa lidanden för de enskilda, liksom stora materiella och andliga förluster för det hela. Sådant måste bäras, om det är nödvändigt för att rädda ett folks högsta värden. Nej, därför är tanken på *detta* krig ett brott, att dessa lidanden och förluster skulle komma öfver oss *utan någon sådan nödvändighet*. Vidare är den ett brott, emedan vi, äfven *om* vi blefve segrare, endast kunde bli det efter en kamp så hård, att den skulle medföra en sådan hämning i vår utveckling, en sådan utmattning af vår kraft, att vi måhända senare blefve öfvervunna i en strid, där det verkligen gällde alla våra högsta värden, ja, hela vår tillvaro som folk. Ett af oss nu börjadt krig med Norge vore därför ej endast ett brott, utan

äfven en dårskap. Unionen har ej ägt något högt värde, ty den uppstod aldrig *inifrån* genom ett å båda sidor vaket behof. Och hvad än utgången af ett krig blefve, kunde detta endast åt Sverige skapa en farlig fiende i den granne, som vi ännu — genom ett vist och värdigt handlingssätt — kunna äga till vän.

Ett krig med Norge skulle dessutom fördröja danandet af den högre samhälleliga rättvisa, som vårt folk så länge och på så många områden begärt. Ty ett orättrådigt krig suger ej endast de krafter, ett folk behöfver för att häfda sin plats bland andra folk. Nej, det stegrar såväl alla råa lidelser som alla bakåtsträfvande drifter. Och sålunda blifva — kanske under åtskilliga släktled — folkets framsteg hämmade. Endast ett *olyckligt* krig *kunde* bli af medelbart gagn för vår utveckling. Men hvem kan önska sitt land ett sådant?!

Af alla dessa skäl är det en fosterländsk plikt att allestädes utbreda den meningen: att Sveriges rätt och ära endast tillgodoses genom unionens *fredliga* upplösning.

* * *

Budskapet om Norges beslut nådde mig i Belgien, där man i år firar 75-årsjubileum för Belgiens skilsmässa från Holland efter de båda landens korta förening, en skilsmässa med hvilken båda landen nu äro lika till freds och efter hvilken de lefvat i ostörd grannsämja. Samma dag budet kom hade jag sett de bilder, hvarigenom konsten förhärligat andra, tidigare segrar i det belgiska folkets strider för sin självständighet, strider, som på den tid då de fördes kallades »uppror», men senare af historien kallats fosterlandskärlek! Jag behöfde ej dessa väckelser för att rätt tyda Norges handling. Men *sättet* för denna vållade dock smärta. Smärtsam var äfven vissheten att det från början sköra bandet —

som från ömse sidor slitits allt tunnare — nu brustit. Denna smärta kom mig att skyndsamt bege mig till båten, med hvilken jag samma afton skulle fara hem. Ty längtan var stark att just nu stå på svensk botten, höra svenskt språk, se Sveriges färger. Men när jag stod där, när jag ånyo hörde och såg detta, uppstod midt i smärtan en stor lyckokänsla, uppstod ur vissheten: att Sverige genom det skedda ej mist en tum af sin mark, ej ett ord af sitt språk, ej en flik af *sin* fana; intet af sina minnen, intet af sin lag och intet af sin frihet. Mitt folk hade således heller intet mist af sin makt, sin rätt och sin ära: att finna och följa sin egen utvecklingsväg, att bo och bygga på sin egen grund, att forma och förverkliga sina egna ideal!

Hvad det nu för oss gäller, det är att med all vår makt häfda *denna* rätt och vinna *denna* ära.

Hvarhelst en svensk kvinnas stämma i detta ämne höjes, må den betona just detta! Då skola kvinnorna bidraga att värna de enda verkliga värden, vår halfös båda folk genom det nu skedda skulle *kunna* förlora, nämligen *freden* och den *fria* samverkan med hvarandra.

* * *

Den resolution, som vid detta möte fattades — i hufvudsaklig enighet med socialdemokraternas i Stockholm — var följande: »Göteborgs arbetare, samlade till demonstration med anledning af unionskonflikten, uttala sin bestämda och allvarliga protest mot det oaflåtliga hetsandet i den borgerliga, enkannerligen »fosterländska» pressen till krig mot Norge, och

att ansvaret för den nu uppståndna konflikten till hufvudsaklig del hvilar på den svenska öfverklassen, som i sin politik mot Norge varit föga hänsynsfullare än mot den svenska arbetarklassen,

samt vädja på det enträgnaste och bestämdaste till den i morgon sammanträdande urtima riksdagen

1) *att endast på fredlig väg* söka en lösning af den konflikt, som uppstått genom unionens sprängning. Hvarje våldsåtgärd från

någondera sidan vore ett brott mot civilisationen och högförräderi mot fäderneslandet;

2) att endast på grundvalen af ärligt erkännande af norska folkets fulla rätt till självständighet söka afveckla ännu befintliga svårigheter, till gagn för såväl Sverige som Norge.

Blott genom en sådan försonlig och rättfärdig politik kan ett verkligt brödraskap uppstå mellan de båda närbesläktade folken och därmed fred och trygghet garanteras den Skandinaviska halfön.»

* * *

Under den följande tiden fattades rundt om i landet af arbetare och äfven allmoge liknande resolutioner. Huru upphetsad stämningen redan vid denna tidpunkt var, kan bland annat inses af sådana drag, som att ett par välklädda damer tillropade i Göteborgståget deltagande kvinnor: att de »borde blygas att taga del i denna fosterlandsförrädarnas demonstration» och att en välklädd herre spottade en af de demonstrerande kvinnorna i ansiktet!

Detta var dock obetydligheter mot hvad som hade skett den 15 juni vid den »fosterländska» öfverklassens demonstration. De Alinskt-Kjellénska lärorna om att Sverige aldrig behöft ge Norge den självständighet det ägt, emedan stormakterna försäkrat oss om Norge som lydrike o. s. v. voro framförda, resolution var fattad, sången slut och lefveropet höjdt för konungen. En enfaldig arbetare ropade då: »Ned med Sveriges konung!» En välklädd herre gaf honom ögonblickligen ett slag i ansiktet och inom ett par minuter var hopen i fullt raseri. Ehuru polisen sökte bortföra arbetaren, trängdes massan omkring honom under skrän sådana som: »lyncha honom; hugg den djäfvulen; trampa honom; häng honom; slå honom fördärfvad» och samtidigt bearbetades han med knytnäfvar, käppar, ja, stenar. Bland »herrarna» syntes äfven ett par studenter. När en arbetare med sitt barn på armen yttrade: »har karlen förbrutit sig, så tar väl polisen hand om honom men det är skamligt att så många anfalla en», besvarades dessa kloka ord med ett käppslag från en välklädd herre. Slaget träffade både fadern och barnet!

Med blodet strömmande ur flera sår i ansiktet och följd af en skränande hop fördes arbetaren, som orsakat tumultet, af polisen till vaktkontoret, där åter en herre trängde sig fram och på nytt började misshandlingen.

Samtidigt hade på annat håll af heden en arbetare utropat: *lefve Norge* sedan ett *lefve Sverige* förklingat. Under antagandet att en medarbetare i *Ny Tid* utbragt detta lefve för Norge, höjdes

nu käppar och paraplyer öfver den unge mannens hufvud. Utan hänsyn till att han var halt, rycktes han hit och dit af massan och endast med polisens hjälp lyckades han nå en spårvagn, dit han följdes af en hop, som ropade att han borde hängas!

Den liberala pressen fann sig *icke* föranledd att uppträda mot dessa yttringar af »fosterlandskärlek»! Arbetarna åter dömde dem genom sin storartade, och i fullkomligt lugn aflöpande, demonstration några dagar senare.

Såväl betydelsen af denna som af öfriga arbetar- och allmogedemonstrationer förringades. Och äfven af den »liberala» pressen. Ty den starkt och klart *fredsvänliga* folkmeningen passade icke samman med de liberales plan för den svenska rättens och ärans häfdande!

* * *

Ett par dagar senare kom jag till Stockholm, där krigsropen inom en viss del af pressen liksom allmänheten voro högljudda.

Skålandet och hurrandet för Sveriges ära, lefveropen för konungen, skrålandet af kungssången tillhörde hvarje form af utelif. Och de, som vägrade deltaga, utsatte sig för otidigheter. Så blef en filosofie kandidat utkörd från ett kafé emedan han ej reste sig då kungssången sjöngs — för 29:e gången! I jämbredd med den enskilda upphetsningen gick den konservativa — och större delen af den liberala — pressens upphetsning.

Jag deltog då såsom en af inbjudarna — och senare undertecknare — i nedanstående upprop, som utgick i början af juli. I trots af att inga tidnings- och riksdagsmän medtogos — liksom att under denna tid på sommaren många annars sannolika deltagare voro bortresta — samlades dock inom kort tid 180 namn på uppropet. Dessa voro hufvudsakligen ur vetenskapliga, konstnärliga, författar- och lärarkretsar men äfven från ämbetsmannavärldén och de praktiska yrkenas område.

Uppropet hade följande lydelse:

»Sveriges framtid beror tvifvelsutan i hög grad af hur det löser den uppgift, inför hvilken det ställts genom den af Norge framkallade unionssprängningen. I känsla häraf ha vi undertecknade enats om följande gemensamma uttalande:

Vi äro djupt öfvertygade om, att det skulle vara Sverige och dess frihetsälskande folk ovärdigt att söka med tvångsmedel kvarhålla Norges folk i en union, som aldrig förmått närma, endast fjärma de båda nationerna, som icke längre omfattas med kärlek af någondera utaf dem, som dessutom sedan långt tillbaka utgjort ett

hinder för bådas normala inre utveckling och som på sistone äfven förlorat sitt enda kvarstående berättigande i den mån som folken mistat känslan för och tron på, att den äfven i sitt bristfälliga skick var en verklig garanti för tryggheten utåt.

Vi äro likaledes öfvertygade om, att det vore Sveriges folk ovärdigt, att, i harmen öfver en obestridlig formell rättskränkning från Norges sida vid själfva brytningen, uppställa sådana villkor för unionsupplösningen, som endast med våld kunna genomdrifvas. Det vore så mycket mer ovärdigt, som Sverige icke gärna kan fritaga sig från all skuld för förfelandet af en union, som, genom de ständiga tvister den framkallat, redan förorsakat Sverige mer än nog af bekymmer.

På grund af denna öfvertygelse vilja vi, med anslutning till de resolutioner i liknande syfte, som från allmoge- och arbetarhåll framkommit, samt med varmt erkännande af den högsinta och framsynta åskådning, som af Sveriges Konung och Regering gjorts gällande, uttala den fasta förhoppningen, att Urtima Riksdagen måtte för sin del fatta beslut om en sådan afveckling af unionsförhållandet mellan Sverige och Norge, att lugn och grannsämja kunna bli rådande på den Skandinaviska halfön och därmed möjlighet skapas för Sverige att, med alla sina krafter ändtligen samlade, beträda den väg, hvilken allena kan leda ett litet folk fram till varaktig storhet: den inre utvecklingens väg.»

* * *

Jag ägde ingen del i uppropets *formulering*. Jag hade önskat att man, med instämmande i den af borgmästar Lindhagen afgifna, af Fridtjuv Berg och Jakob Pettersson biträdda, motionens *motivering*, gjort ett *slutyrkande* i väsentlig öfverensstämmelse med friherre de Geers i dennes motion.

Direktör Wawrinsky har (i ett enskildt bref) påpekat: att man skulle göra honom och en del andra riksdagsmän orätt ifall man — på grund af att de ej undertecknat borgmästar Lindhagens motion — tillskrefve dem likgiltighet för de idéer, denna motion förfäktar. »Det har,» fortsätter direktör Wawrinsky, »nog gått många såsom mig: *vi hade ej haft tillfälle att underteckna denna motion* ... Mig veterligt gjorde herr Lindhagen inget försök att vinna något större antal medmotionärer i frågan.»

Det vore mycket glädjande om direktör Wawrinsky har rätt i att borgmästar Lindhagen ägde fler meningsfränder i riksdagen än hvad som kom till synes.

II.

Inledningen till talet på Verdandis recentiorfest 30 nov. 1905.

Karolinernas diktare har gifvit oss en stor bild af det folk, som följde Karl XII intill den stund då kulan vid Fredrikshald satte punkt för hans bana och för Sveriges storhetstid.

Dagens minne återför denna diktarens bild liksom Geijers ord om Sveriges historia som dess konungars. Att detta ord är sanning, det beror till stor del däraf, att de tre Gustafver och de tre Karlar, som danat Sveriges nyare historia, alla utförde sina viktigaste verk mellan tjugu och fyrtio år och ägde sina yppersta medarbetare inom samma ålder, att de med ett ord alla ägde ungdomens vågsamhet.

Men dessa unga män kunde, tack vare den starka kungamakten, ha fört folket in i en, för dess grundlynne främmande riktning. Och då hade ju konungarnas historia — i djupare mening — icke varit folkets. Att den blef detta, beror således i främsta rummet därpå, att själfva vårt folklynne äger vissa af de egenskaper, som kännetecknа ungdomslynnet. Som hvarje annat folk ha vi i vår nationalhjälte älskat våra egna grunddrag. Ty dessa äro just några af hans egenskaper: en vågsamhet, som kan gå till vanvett, en drömstyrka, som

kan gå till fantasteri, en rättfärdighetsvilja, som kan gå till halsstarrighet! Det var därför sprunget ur en djup *inre* nödvändighet att vårt folk genom alla lidanden följde Karl XII till det sista.

Och det är ju dessutom icke Karl XII ensam som, bland våra kungar, har nämnda drag, ehuru de hos honom gingo till den ytterlighet, som å ena sidan gjort honom till folklynnets mest utpräglade typ, å den andra till en dåre, hvars storhet blef nästan ofruktbar. Vi veta ju att äfven Gustaf Wasa och Gustaf II Adolf kastade sig in i vågstycken, där de lika hänsynslöst satte allt på spel. Men detta var för de tankar, som voro den tidens nya och farliga, för de omdaningar, som då voro lifsvillkor för vårt folk. Äfven hos våra andra stora kungar fanns — i stora afgöranden — det ungdomliga modet att våga allt för att vinna allt. Vågstycket är medelpunkten i allas deras historia.

Det drag, som väl ingen äkta svensk ville undvara i vårt lynne, är just denna vågsamhet, som kan gå ända till ett hejdlöst — och ädelmodigt — slöseri med sig själf.

Det svenska slöseriet har nämligen det drag af storhet, som gör att man ej obetingadt kan önska det borta ens i de fall, där dess skuggsidor oftast visa sig, slöseriet med medel och med krafter. Ty äfven detta slöseri hör — när allt kommer till allt — samman med folkets adelssinne.

Men minst af allt ville vi undvara detta drag i vår historia, huru mycket det än kostat oss!

Ty när vi se tillbaka på vår storhetstid, då inse vi i hvilken grad den byggdes just genom ett ungdomligt slöseri med egna krafter, genom ungdomliga drömmar om egna möjligheter. Men emedan drömmen saknade fast grund i verkligheten måste den — som så många andra ungdomsdrömmar — slutligen falla sam-

man., Karl XII fick sin tragiska storhet därigenom, att han aldrig kunde uppge den drömmen utan blef dess offer.

Och dock måste ju drömmen en dag brista. Ty den var »over Evne». Men det är ett folks som en människas storhetsmärke att en gång ha kunnat drömma — och sträfva — »over Evne», äfven om följden då med nödvändighet blir att ett ögonblick kommer när Sancho Panza får rätt mot Don Quixote!

Huru detta hos oss skedde veta vi. Men tyvärr har Sancho Panza alltför länge behållit rätt. Och häri ligger en af orsakerna att Sverige förfelade sin sista storpolitiska uppgift: skandinavismens förverkligande.*

* Efter dessa ord följde — i mycket kortfattad form — några af de synpunkter på skandinavismens framtid, som i det här nedan meddelade föredraget utförligare framställas. Jag öfvergick därefter i Uppsala till den sociala frågan.

III.

Skandinavismens framtid,

föredrag på Folkets hus 7 december 1905.

Under några årtionden på 1800-talet var det Skandinavismen, som tände ungdomen för ett politiskt ideal.

Men studentskandinavismens ena fara var att den brukade ordet broderskap innan det motsvarade folkkänslor, stora som ordet. Ty svårläkta sår funnos.

Den andra och större faran var att denna skandinavism från början seglade med tvenne lik i lasten.

Det ena var Danmarks skefva ställning till och oriktiga behandling af sina tyska landsdelar — där Danmark begick felgrepp, som slutligen kostade det äfven Sönderjylland. Och häraf följde att politiken ej hade alldeles »rent mjöl i påsen» under studentskandinavismens jubel- och klangår.

Men under detta skede ådrogo sig dock Sverige-Norge genom tal och sånger och löften en *hedersskuld*, som 1864 icke infriades. I Danmarks nöd mäktade unionskungen icke göra sin historia till folkens. Då som 1905 företrädde kungen den ridderliga synpunkten men de, politiken ledande, klokhetens.*

* Huru Karl XV led af sin då nödtvungna overksamhet vet jag bland annat genom ett hans samtal — under sitt sista lefnadsår — med min fars halfbror Hugo Raab, som själf hade stridt på danskarnes sida. Karl XV sade honom under strömmande tårar huru djupt han afundades honom denna lycka.

Och sålunda greps ett helt släktled af nordens ungdom af tvifvel på ungdomsdrömmarnas makt öfver verkligheten. Våra skalder tolkade besvikenheten.

Denna torde i sin mån ha bidragit till den andliga ofruktbarheten i Sverige under den närmast följande tiden. Ty nyssnämnda tvifvel verkar såsom frost vid fruktblomningen.

Huru denna erfarenhet inverkade på Ibsen veta vi alla. Hvad Danmarks ungdom led under den, detta har bland andra Herman Bang skildrat. Och dock är det nu en af de då unga, Holger Drachmann, som med ännu ungdomlig eld sjunger och skrifver om nordens framtid och visar på Sverige som ledare af den nya skandinavismen.

* * *

Skandinavismens andra lik i lasten var unionen af 1814, ingången som den var på Danmarks bekostnad, med ovillighet från norsk sida, med öfverhöghetstankar från svensk. Genom en vidsynt politik hade föreningen kanske kunnat bli en äkta, trots alla de hinder, dem unionens olyckliga tillkomst, de båda landens stridande författningar och de båda folkens skilda lynnen uppreste.*

Nu blef unionen allt ohållbarare ju mer det norska folkets självkänsla växte och ju mer de små dragen i det svenska lynnet bestämde vårt folks politiska lif. Därför blef »skandinavismen» efter 1860-talet en plantering af rotlösa blommor. De, som nu smärtsamt förvånats öfver blommornas vissnande, må skylla sin missräkning

* Om de statsrättsliga skälen för unionens ohållbarhet, har professor P. Fahlbeck — i 11:te häftet af *Ord och Bild* 1905 — skrifvit en klart utredande uppsats. Den anbefalles såväl dem, som öfverbetona Norges och dem, som öfverbetona Sveriges skuld för den slutliga utgången. Ju förr vi inse att brytningen med nödvändighet måste komma emedan unionen var ohållbar, dess förr skall lugn utbreda sig i de å ömse håll upprörda sinnena.

på sin egen barnslighet. Djupgående motsatser öfverbryggas icke af möten, en svår söndring helas ej genom tal och sånger. Hvarje klarseende borde insett att en äkta skandinavism var otänkbar under den *dåvarande* unionen och att denna var ohållbar, dels på grund af Sveriges alltjämt fortlefvande syn på unionens tillkomst och värde, dels på grund af norrmännens, efter hvarje strid växande, vilja att lösas ur unionen. Och detta äfven när striden hade slutat med deras seger, så som striderna ju i regeln slutade!

Men enhvar, som insåg att den, i krig och fred förenade, skandinaviska halfön intog en helt annan ställning i Europa, än den de båda skilda rikena Sverige och Norge nu kunna intaga, önskade unionens upplösning på ett sådant sätt, att den ohållbara formen för föreningen i godo byttes mot en ny form, inom hvilken båda folken funnit sig väl.

I stället brast det hela. Och under sådana förhållanden att ingen svensk man eller kvinna till sina dagars slut torde glömma 1905, ångestens och lidandets år. Det svåraste lidandet för oss s. k. »fosterlandslöse» var oron att Sverige kunde komma att handla sig själf ovärdigt, en tanke så fasansfull att man icke skulle velat, jag säger ej upplefva utan öfverlefva den!

Det är mycket länge sedan egna kval kommit mig att knäppa händer till bön. Men denna sommar fann jag mig stå midt på en väg med händerna sträckta mot himlen ropande till Gud att han *måste* frälsa vårt folk från brottet att med vapnens makt lösa de svårigheter, dem besinning och storsinne kunde lösa. Visserligen sjönko snart mina uppräckta händer. Ty jag visste ju att ingen Gud ofvan oss hör sådana böner, att det är till guden inom oss vi måste rikta dem. Och de, som *behöfde* sådana böner, de bådo dem icke!

Det vore emellertid orätt att frånsäga dem fosterlands-

kärlek, som manade till handlingar, dem vi andra kallade brott. De förra uttryckte den föråldrade patriotismen, den, som ej anar att fosterlandskänslan blifvit ett nytt begrepp och söker sig nya vägar. Vi »fosterlandslöse» brunno däremot af den ärelystnaden för vårt folk att detta skulle visa sig som ett kulturfolk i ordets högsta mening; som ett föregångsfolk i fråga om att åt sin fosterlandskärlek ge nya, ädlare former.

Den föråldrade patriotismen framträdde i Norge lika väl som i Sverige. Å ömse håll blef den bäst kännetecknad af en norsk yngling, som — sedan han lyssnat en stund till sin i öfrigt utvecklade mors tal om att kriget var det storslagna men eftergiften det föraktliga sättet att lösa knuten — utbrast: *mor, du talar som om du lefde i medeltiden!*

En mängd människors fosterlandskänsla är nämligen den inom deras själ mest efterblifna känslan. Dessa män och kvinnor utslunga anklagelser för landsförräderi mot dem, som nått de högre formerna för fosterlandskärleken, former, som för de förra äro ofattbara. Men beskyllningarna böra ej föranleda de beskyllda till den motsvarande orättvisan: att ej inse att krigsropen ofta kommo från en varm och upprörd fosterlandskänsla, ehuru af en medeltidsart.

Denna känsla var efterblifven men klar och stark, som det enhetliga blir. I hög grad osammanhängande, svag och oklar var däremot den »liberala» ståndpunkt, från hvilken det oaflåtligt försäkrades: att man ej ville krig samtidigt med att man ville »makt bakom ordet». Offentligt och enskildt uppeggades stämningen i denna riktning så, att intet annat medel att lösa knuten — t. ex. europeisk skiljedom — ens togs i betraktande och att slutligen endast kriget återstod, i fall underhandlingarna strandat på endera partens omedgörlighet. Och kriget var också endast några timmar aflägset, då en

af Sveriges underhandlare i elfte stunden fann en utväg att rädda broderfolken ur denna skam och fasa.

Samma personer, som tidigare klagat öfver Sveriges politiska försumpning, denna som — från *svensk* sida — har den medelbara skulden i 1905 års händelser, de glömde nu alla sina klagomål mot våra egna politiske ledare för att endast anklaga Norges. De glömde att den *omedelbara* skulden låg hos den reinkarnerade Sancho Panza, som — samman med första kammaren — satt den politiska idélösheten och kompromissen i system. Ty just detta »system» hade tillintetgjort Norges hopp att kunna vädja till den vidsynta delen af vårt folk. Storsvenskeriet kom Norge att förlora sitt tålamod, sin tro på våra ledares goda vilja.

Hvilka misstag Sveriges styresmän begått, detta framgår klarast ur det sakförhållandet, att Sverige lyckades i det ännu för tio år sedan otroliga: att ena den norske högern och vänstern!

Ja, man glömde — i sin anklagelse mot norrmännen för det sätt, dessa valt att uppsäga unionen — huru de *förberedt* svenskarna på denna utgång, i fall den af Norges storting enhälligt antagna konsulatlagen nu icke sanktionerades. I stället maldes och maldes i Sverige på den kvarn, som matades med hat och hot mot Norge. Så framkom den sammanmäld, som kallades »ett enigt Sverige», det Sverige hvars lösen blef: »makt bakom ordet»!*

Men det högsinta Sverige, detta som Norge i det längsta trott på, kom ej till syne.

* *
*

* Det ofta hörda påståendet att Norge vid unionsupplösningen skulle handlat *svekfullt* mot Sverige, vederlägges genom följande sakförhållanden. Sedan konsulatsaken strandat på de sex Boströmska punkterna — således på den *svenska* regeringens bristande känsla af *allvaret i det genom konsulatsunderhandlingarne skapade sakläget* — och kronprinsen föreslagit: att man, utan ensidigt fast-

Men ehuru hvarje *rättvis* svensk måste medge att Sverige *borde* varit fullt beredt på brytningen, måste han äfven vidhålla: att det sätt, Norge valde för unionens uppsägning, hvarken var det för Norge själft eller Sverige värdigaste. Missgreppet i detta fall skall Norge tvifvelsutan en gång beklaga. Ty folken undgå lika litet som de enskilda följderna af de handlingar, som — vare sig i sätt eller i syfte — stått lägre än den handlandes högsta möjligheter ligga. Att norska folkets stora och sköna fosterländska hänförelse efter 7 juni icke grundades på en i alla afseenden klar handling, en, som landet med *obetingad* stolthet kan minnas, detta bör icke döljas. Och när Björnstjerne Björnson kunnat säga, att han till sin lefnads slut skall beklaga Norges *tillvägagående* vid unionsuppsägningen, då kan man vara viss att det

hållande af tidigare intagna ståndpunkter, på båda sidor skulle söka att genom fria och vänskapliga förhandlingar dana en ny ordning för de unionella angelägenheterna, en ordning byggd på full likställighet mellan landen, då svarade den norska regeringen genom att påpeka norska folkets *enstämmiga kraf* att *nu* få konsulatsaken afgjord. Denna rätt ville Norge ej uppge och man stödde sin vägran att nu uppskjuta frågan på de, med ömsesidig god vilja började, men åter strandade förhandlingarna. *När konsulatsaken var genomförd*, då ville Norge upptaga *förhandlingar om de unionella förhållandena i öfrigt*, men på *alldeles fri grundval* och så att, *om* nya förhandlingar blefve resultatlösa, hvartdera riket fritt kunde bestämma de framtida formerna för sin nationella tillvaro

Sveriges dåvarande minister svarade: att *som* tanken på vidare förhandling från norsk sida afvisades, så länge eget norskt konsulat väsen ej blifvit genomfördt, och *som* Norge uppställde en förutsättning för eventuella nya förhandlingar, som var oförenlig med unionen och riksakten, *så* kunde inga förhandlingar ifrågakomma. Åter svarades från norsk sida: att man, på redan nämnda norska villkor, vore villig till förhandling och att Norges mål för denna *ej* var att få unionen upplöst ehuru man betonade att »der maatte være Adgang» till en möjlig upplösning.

Jag *vet* att konungahuset äfven på enskild väg fått klart besked *att nekad sanktion på konsulatsaken skulle leda till unionens upplösning*. Dock skedde sanktionsvägran — och en ur norsk synpunkt *olaglig*, eftersom ingen norsk regering biträdde den. Och slutligen vägrade konungen att efter regeringens afgång komma till Norge och bilda ny regering.

norska folksamvetet en gång ger honom rätt. Ty var ej han städse detta samvetes väktare och väckare?

I stortingets tillvägagående uppenbarade sig den orubbliga lagen: att ett folk, som en enskild, i stora, afgörande ögonblick bestämmes af *hela sitt föregående handlande*. Hvad detta i folklynnet småningom afsatt af storsinne eller småsinne, rättrådighet eller orättrådighet, detta uppenbaras i de upprörda tiderna, i de afgörande ögonblicken. Och så skedde äfven nu. Norrmännen brukade i sin lifsafgörande handling alltjämt den advokatyr, som är deras skuggsida lika visst som den byråkratiska formalismen är det svenska folkets. Och dock, hur stolt och enkelt hade Norge ej *kunnat* handla! Efter konungens sanktionsvägran kunde stortinget lika väl bemyndigat den dåvarande regeringen att tills vidare stanna, som det nu lät konungen gå. Det kunde ha förklarat: att det genom unionskonungens sanktionsvägran skapade sakläget visade dennes ohållbara ställning. Ty när han, genom att på detta sätt bruka sin grundlagsenliga vetorätt, icke handlade som Norges utan som Sveriges konung, så bevisade detta — nu som förut — att unionskonungen, ställd mellan sina båda folk, vid strider dem emellan icke *kunde* finna ett för båda tillfredsställande handlingssätt och att han då, med nödvändighet, handlade så som hans svenska känslor kräfde. Och slutligen hade stortinget — på grund häraf — kunnat vädja till det *norska folket* om ej tidpunkten nu var inne att begära unionens upplösning? Intet tvifvel finnes, att en folkomröstning i juni hade fått samma utgång som den fick 13 augusti. Stödd af detta folkbeslut kunde Norge tillkännagifvit sin vilja att utträda ur unionen och ha begärt de underhandlingar, som skulle leda till en, under *ömsesidig öfverenskommelse*, utförd unionsupplösning. Norges storting hade då visat sitt eget folk, vårt folk och båda folkens konung den aktning, som

tillkom dem alla: den att icke ensidigt bryta ömsesidiga öfverenskommelser. Stortinget hade undgått att som nu lägga skulden på den mest oskyldige, konungen, som, stående mellan motsatta folkviljor, blifvit bragt i ett läge, där han icke längre ägde något val utan måste handla mot *endera* folkets vilja.

Att konungen *kunde* fått den *demokratiska* delen af det svenska folket med på ett annat handlingssätt, fick man i det gifna sakläget icke räkna med. Ty det regeringssystem, *folket nöjt sig med*, måste för en konstitutionell kung och regering vara afgörande. Svenska folket hade nöjt sig med första kammarväldet och saknaden af allmän rösträtt. Konung och regering hade således i första hand att göra med dem, som sålunda blifvit de i riksdagen maktägande.

En annan sak är att konungen, i sin krafts dagar, kunnat bidraga att *omdana* de nämnda förhållandena, ifall han ägt vilja — och vishet nog — att gå i spetsen för en frigörande, framåtskridande folkutveckling. Men *nu* var denna möjlighet försuten. Och detta fick Oskar II gälda med Norges krona.

Ur ingen synpunkt kan det således kallas rättvist, när Norge *nu* lade hela ansvaret för den, i viss mening under årtionden fortgående, unionsupplösningen, på konungen. Att Norge sålunda brukade dennes nödtvungna handling som sin sköld i stället för att öppet säga: *Nu vilja vi få slut på unionen,* detta gör att de ej lyckades vinna ens det demokratiska Sveriges obetingade sympati för sin i öfrigt vackra revolution.

Att norrmännen före 7-junibeslutet militäriskt *beredt* sig på att Sveriges *möjliga* svar kunde bli kriget, var däremot berättigadt. De svenska »kriminaldåraarna» under 1890-talet hade lärt norrmännen att hålla sig färdiga till *försvar*, medan däremot inom Norge ingen afsikt fanns att själf *anfalla*.

Vi få ej glömma att Norge 1903 med glädje och förtroende började de underhandlingar, till hvilka den man tog initiativet på hvilken de 1905 strandade; att detta rubbade Norges tro på svensk ärlighet och slutligen att Norge sett Sverige tåla första kammarväldet in i det sista. Det ansåg sig därför nödsakadt att själf bereda sig på det yttersta.

Norge har sedan med all makt försvarat sitt sätt att skjuta konungen framför sig och samtidigt undanskjuta Sverige. Men detta slags försvar måste skada folkets finaste rättskänsla. Det är intet, en verklig vän af Norge ifrigare måste önska, än att folket snart skall inse, att det verkligen har något att godtgöra mot den *bästa* delen af det svenska folket, mot dess högsinnade och frisinnade del, den som af innersta hjärta önskat Norge det fulla oberoendet.

Och som det mindre ädla handlingssättet också i regeln blir det mindre visa, så blef följden af 7 juni att den svenska nationalismen först flammade upp i och med hyllningarna till konungen, som drabbats ej endast af det — för hvarje i sitt kall grånad människa — sårande ödet att afsättas, utan äfven att afsättas under en orättvis förevändning. Vidare blef Norges handlingssätt orsaken att de *liberala* nationalisterna — samman med de konservativa — förmådde göra de norska fästningarnas nedrifvande till villkor för Sveriges medgifvande af unionsupplösningen och att hundra miljoner beviljades för att ställa »makt bakom ordet».

IV.

Men ehuru Norge sålunda i hög grad försvårat ställningen för Sverige, fanns dock alltjämt tvenne vägar öppna för vårt folk.

Min vän, Verner v. Heidenstam, har ej längesedan gifvit Sverige det vitsordet: att vi ändå skötte oss väl till slut. Jag nödgas däremot neka att vi förtjänat detta *med beröm godkänd;* jag vill endast ge ett knappt *godkänd.* Det vill säga då jag *icke* jämför vårt folk med de flesta andra, som troligen burit sig sämre åt! Nej, jag menar att ett stolt folk — liksom en stolt människa — måste mätas utan jämförelse med andra, mätas efter måttet af sina *egna* högsta möjligheter.

Att Sverige ej besvarade 7 juni med krig, berodde till en del däraf att man ej var färdig. Konungen hade, till sin heder, ständigt motsatt sig utarbetandet af en krigsplan mot Norge; hvarken i dessa eller andra afseenden var man således beredd på omedelbar handling. Men ju mer detta blef fallet, dess mer steg krigsifvern inom här som flotta. Att trots detta, trots den från predikstolarna som från pressen pågående upphetsningen, kriget dock uteblef, detta är i främsta rummet en heder för konungen och hela hans hus, som med stort allvar afvisade krigstankarna. Därnäst är det en heder för arbetarna, allmogen och alla öfriga, som uttalade sin mening

så tidigt att urtima riksdagen visste: att folkmeningen inom de breda lagren fordrade hofsamhet.

Hade riksdagen insett att *denna* del af folket liksom Ramstedtska regeringen påyrkade det mest storsinta och framsynta handlingssättet, då hade kanske ännu en gång Sveriges historia blifvit dess konungs. Nu skedde det som 1864: konungens högsinnade synpunkt lämnades utan afseende. Ja, de honom nyss hyllande föllo öfver honom med förebråelser när han visade sig mindre »kränkt» än de hoppats finna honom!

Åter segrade Sancho Panza öfver det ungdomligt djärfva och ädelmodiga i folklynnet.

Hade däremot ridderligheten fått råda, då hade svenskarne sagt sig följande:

»Vi bära i samma grad som Norge skulden för unionens upplösning. Inom Sverige upparbetades för tio år sedan en stark krigsstämning för att åstadkomma den s. k. tvångsrevisionen. I sällskap, på lägerplatserna, i vissa tidningar dryftades kriget såsom det enda verksamma medlet att få frid på halfön och 'befästa' unionen.

Och än mera. Vissa förberedelser skedde, som tydde på att man åtminstone ville kunna *hota* med en sådan yttersta åtgärd. Hotet hade troligen, då som nu, stannat vid orden. Men redan dessa voro nog att öppna norrmännens ögon för att unionen mist sitt väsentliga värde såsom ett, under *alla* förhållanden, *säkert skydd för freden inom halfön.* Från Sverige fick unionen dessutom sådana otvetydiga hugg som uppsägandet af mellanrikslagen, och det — efter en mot Norge riktad förstakammardebatt — på själfva sjuttonde maj beviljade »lilla kreditivet»! Huru självklart var det icke att Norge, efter dessa upplefvelser, började ordna sitt försummade försvar, försummadt på ett sätt, som dittills gifvit Sverige berättigad anledning

till missnöje vid tanken på ett tänkbart *gemensamt* krig till halföns försvar!

Hvarje rättsinnig svensk måste medge att storsvenskarne byggt Norges fästningar.»

Svenskarne sade sig ej detta. Men det blir historiens dom eftersom

»där bor oväld uppå framtids tunga».

Det var *denna* Sveriges skuld de glömde, som åstadkommo den s. k. »nationella samlingen» på grundval af krig med Norge, ifall Norge ej nedref de fästningar, dem Sveriges nationalister själfva framkallat och nu utmålade såsom oerhörda faror för Sveriges säkerhet!

Som fästena voro byggda för att — vid unionens möjliga krigiska upplösning — vara Norges försvar, synes det dock solklart att de, *efter* unionens upplösning, hade mist sin betydelse i den grad att de — sedan en upp görelse skett *i vänlighet* — med stor sannolikhet fått förfalla!

Men äfven antaget att så ej skett; att de verkligen inneburit en fortsatt hotelse, hade svenskarne ej på ett annat sätt kunnat uppnå deras rifvande?

Vår unionspolitik var in i det sista bestämd af den meningen: att *som* unionens bevarande var en lifsfråga och *som* skild utrikesstyrelse skulle spränga unionen, så måste alla ditåt ledande åtgärder hindras. Samma tröghet att vända på en fråga, för att finna en annan lösning på grund af en ny synpunkt, gjorde sig äfven gällande vid upphäfvandet af unionen. Liksom Sverige, af fruktan för *möjliga* framtidsfaror för unionen, påskyndade dess upplösning, framkallade Sverige, af fruktan för möjliga framtidsfaror genom fästningarne, den verkliga krigsfaran.

Denna afvärjdes ju. Men på ett sådant sätt, att den stämning den efterlämnat är farligare än hvad fästningarna — efter en vänlig skilsmässa — kunde varit. Man

upparbetade i Sverige den meningen att, ifall Norges fästningar ej refvos, skulle Sverige *nödgas* uppföra motsvarande. Ty Norge betraktades efter 7 juni af konservative som liberale som ett möjligt fiendeland — sedan vi intalat oss att vi, för vår värdighets skuld, icke kunde handla så att vi *bevarade Norge såsom vårt broderland!*

Sedan tankarna en gång voro inställda i nämnda riktning, kallades hvarje försök att vända den till större och fruktbarare synpunkter »fosterlandslöshet». Samma människor, som varit brinnande proboers och Dreyfusarder, blefvo motståndslöst »patriidioter» — som ett nyskapadt tyskt uttryck lyder — i samma stund den lösen var utgifven: att nationen *måste* samlas om riksdagens kompromissbeslut och att genomförandet af detta — äfven på krigets väg — var hvad hvarje fosterlandsvän *måste* fordra.

I Norge gjordes på samma sätt fästningarnas bevarande till fosterlandskänslans probersten!

Å båda sidor visade det sig att, på den punkt man satt in sitt högmod, där tappar man lätt hufvudet!

* * *

Demokratin i Sverige hoppades ehuru svagt att riksdagen skulle kunna höja sig till konungens och hans dåvarande rådgifvares ståndpunkt. Äfven inom riksdagen fingo ju storsinnet, ridderligheten och framsyntheten sitt uttryck. Men Lindhagens motion kom ej ens på tal, och de Geers ledde ej till handling.

I riksdagen rådde klokheten. Men klokhet är icke vishet. Denna sitter ej endast i hufvudet utan i hjärtat. Visheten ensam tar det ovägbara och omätbara med i räkningen. Den kommer sålunda till slutsatser som stämma, ej med de ytliga sakförhållandena, men med

den djupaste verkligheten: de skapande själsmakterna. Den äkta statsvisheten vågar stundom det — skenbart — orimliga. Och detta visar sig ej sällan som, icke endast det ädlaste, nej, äfven det mest gagnande handlingssättet. Klokheten kan ha rätt i hvar enskildhet, men får nästan alltid orätt i det stora hela.

Detta torde bli fallet äfven med den klokhet, som 1905 danade Sveriges historia under det mest ödesdigra år vi sedan 1814 upplefvat.

* * *

Om hela vårt folk varit mäktigt att, trots sättet för Norges revolution, gripas af det djupa och äkta i det norska folkets fosterländska stämning efter denna; om vi lyssnat med hjärtat till det norska folkets hjärteslag, då hade vårt folk insett: att *det just nu som sällan förr, och kanske aldrig senare, kunnat vinna det norska folket.* Ty det finnes stor utsikt att erhålla en vän när vi med ädelmod möta den, som handlat så, att han har anledning att i oss befara en ovän. Endast de lägsta naturer äro okänsliga för ett sådant beteende. Och det norska folket är icke lågsinnadt.

Om svenska riksdagen äfven för sin del, ovillkorligt och storsinnadt, beslutat unionsupplösningen, då hade vi på en enda timme vunnit större kärlek af Norge än vi på nittio år kunnat uppnå! Och om vi sedan — utan något ordande om Norges aftalsbrott, vår kränkta rätt, vår trampade ära, utan några hundra miljoner, utan några krigsberedelser — sagt: »Som ni nu veta, att svenska folket uppgifvit hvarje tanke på en tvångsunion, bören I äfven inse att de värn, Ni reste mot det svenska krigshotet, icke vidare behöfvas och att deras fortbestående underhåller en misstro, som nu bör besegras. Vi bjuda Eder därför en neutral

zon och en tryggande skiljedomstraktat mot nedläggandet af de norska befästningarna» — hvad hade då skett? *Då* hade Norge — jag har goda skäl att tro det — beviljat allt hvad Sverige nu genom krigshot framtvingade och som *därför* medgafs under så djup ovilja. Ty att fästningarnas rifvande gjordes till *villkor för erkännande af unionsupplösningen*, väckte i Norge den känslan: att man genom fästningarnas slopande icke jämnade vägen till en vän utan i stället öppnade den för en — möjlig — fiende!

Efter en erkänd unionsupplösning däremot hade Norge hvarken fruktat någon fara eller känt någon förödmjukelse genom att fylla Sveriges fordran för tryggandet af den framtida freden. Ja, Norge skulle troligen insett fördelen af att ej behöfva offra något för underhållet af dessa försvarsverk sedan hela orsaken för deras uppförande var undanröjd. Men de, som ville att Sverige skulle handla på nyssnämnda vågsamma och högsinta sätt, tystades af skränet. Klokheten — som då bjöd misstro — liksom den nu predikar afskildhet, segrade i Sverige alldeles som misstron hade segrat i Norge, när man där ej vågade lita på svenskarnas bästa egenskaper utan lösen i stället blef: »Slut med allt 'samrøre'». En klar svensk vänsterpolitik kunde kanske ännu efter 1895 ha lyckats finna en ny form för unionen, hur trasig den än blifvit under slitningen mellan norska vänstern och svenska högern, mellan norsk kiflust och svensk öfverhöghet, mellan norsk advokatyr och svensk paragrafsjuka. Men ännu i juni 1905 syntes ingen utsikt till en sådan vänsterpolitik.

En svensk konstnär utbrast i somras: »Sveriges fel i unionen är mycket äldre än unionen. Det är bristen på mänsklighet: vi ha förstånd, men inga känslor; vi sitta fast i papper upp till hakan. Vi ha inga instinkter; vi måste alltid bläddra i papper för att veta hvad vi

skola göra. Vi förstå ingenting med allt vårt förstånd, vi lära ingenting. Vi törsta inte efter något ... Och de liberala äro ännu kortsyntare än de konservativa, i än högre grad förståndsdårar.»*

* Den del af svenska folket, som dessa ord träffa, är ej endast själf ur stånd till ädelmodiga ingifvelser: den är äfven ur stånd att förstå dem hos andra delar af folket. Intet visar detta bättre än omdömena om de värnepliktige, som — ifall Sverige *börjat* krig med Norge — ämnade neka att gå i fält. Denna tanke uppstod på skilda håll i landet, efter hvad jag hört af sådana unga män, som *samtidigt* sagt: »För att *försvara* Sverige strede vi till sista blodsdroppen.»

Ett annat bevis är, att man icke ens kunnat tro att utlandet menat ärligt med sin beundran för vår konungs försonliga sinnelag och vårt folks självbehärskning. Att utländska skämttidningar hånat oss är möjligt; kanske äfven andra blad. Men den *bästa* delen af den europeiska pressen har ärligt betygat sin aktning. Och i många af de bref, jag från utlandet erhåller, ha de enskilda uttrycken af beundran för Sveriges och konungens handlingssätt varit ärliga och varma.

Den europeiska pressen anlade samma synpunkter som den bästa delen af vår egen socialdemokratiska och radikala press, där särskildt Karlstadstidningen med mod, värme och klarhet häfdade den stora, fosterländska synpunkt, som våra nationalister kallade »fosterlandsförräderi».

Jag vill till slut påminna om några Heidenstams ord från i somras:

»Det är en ofruktsam tidsspillan att spruta vatten, när huset redan brunnit upp, att peka på paragrafer i en sak, som redan är förlorad, och som endast kan räddas under nya former.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Är det meningen, att vi skola klyfva oss i två olika folkslag, det ena bestående af papperskarlar och glada goddagspiltar, det andra af personer, som vilja något och duga till något och beständigt trängas åt sidan till dess de slutligen bilda de oförsonligt missnöjda, då skall det fortgå som hittills. Är det en föresats att vi alltid skola misslyckas, alltid dra det kortaste strået, då bör ingenting ändras. Det är inte tillräckligt att vi få sitta och betala det nödvändigaste dyrare än i de flesta andra land, att de otåligaste utvandra i massor, att arbetarfrågorna skjutas åt sidan som öfverilade hotelsebref! Hvad som behöfs, det är frimodiga, ärliga, fullödiga reformer och nya män — och bådadera behöfvas snart.

Hade vi norrmännens sunda sinne för att sporra landets egna krafter och underordna sig dem i afgörandets ögonblick, skulle det sett annorlunda ut hos oss och kanske också inom unionen. Ansvarskänslan drunknar hos oss i småtterier och formalismer. I alla riktningar stöta vi på halfhet. De inflytelserikaste platserna tyckas enkom till för de minst förmående. Det är medelmåttornas guld ålder, och de tröttna därför heller inte att försäkra, att allt är som

Det var naturligt — ehuru sorgligt — att den svenska »pappersrasen» endast kunde tänka den tanken att Norge kränkt rätten genom ett lagbrott. Att Sverige — oberoende af Norges handling — kunde visa ett rättsinne i högre mening, var och är ofvannämnda ras ur stånd att fatta. Norge *skulle* sona sitt lagbrott genom att fylla Sveriges trygghetskraf, äfven om detta måste leda till krig — så var lösen. Med andra ord: gnistan skulle släckas genom att tända elden!

Man var döf och blind för *den* fosterländska synpunkten, att vår inre utveckling — liksom vårt försvar i en *verklig* fara — behöfver hvarje hjärna, hvarje hjärta, hvarje hand, hvarje öre, som detta vanvettiga broderkrig skulle kostat oss! Allt förnuft kallades fraser och statsrättslig dilettantism. Ty fraser kalla människor de tankar, de själfva ej mäkta tänka, vare sig nu oförmågan sitter i hufvud eller hjärta. Och dilettantism kallas hvarje plan, som ej utgår ur historiska aktstycken och lagparagrafer utan ur insikt i det lefvande lif, som danar och omdanar de tankar och känslor, hvilka slutligen afgöra de nya historiska »aktstyckena» och lagbuden.

---

det bör. Därpå kännas de igen liksom den sofvande på sin öppna mun, sina slutna ögon och sina snarkningar. En sådan förvaltning af de andliga resurserna hämnar sig fruktansvärdt, när det blir allvar, men det nuvarande skedet tål hellre harm och hugg och nederlag än tanken på en stor nationell politik med alla resurser i elden. Hvad skall det sägas om ett sådant tillvägagående? Det är att hålla armen i bikupan och taga alla sting, men aldrig bry sig om att beskatta honungen. Det är att sätta marketentarne till generaler; och det är att bomma med en ärta på bågen, där en stålpil kunde träffa pricken!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Vi förvanska rösträttsfrågan, därför att ett bredt och öppet beslut hos oss numer tycks vara en omöjlighet — och i årtionden få vi sedan sota för den halfheten.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Där luften länge pressas alltför hårdt, slutar det med knifvar och blod. Och där det inte finns ett skarpt gehör för tidens underströmningar och skicklighet att till eget gagn leda ihop dem till en bred flod, där går ett folk ur spelet och förvandlas till en spillra.»

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Äfven Norge felade ju i storsyn. Och det kan ej vara med alldeles godt samvete någotdera landet nu mottager utlandets loford som föregångsland. Inom båda visade det sig att fredskärleken är en mycket ny och således svag känsla — medan krigslidelsen ägde djupa rötter i det omedvetna själslifvet och med sin urkraft gick mot allt förnuft!

Lyckligtvis segrade dock å båda håll det senare.

Vi svenskar ha våra *underhandlare* att tacka för att Sverige ej begick något svårt öfvergrepp, icke tillvällade sig någon låg fördel, icke genom några ohjälpliga misstag gjorde ett *framtida* samförstånd omöjligt.

Men hade Sverige vågat handla *så* storsinnadt, som dess radikala medborgare önskade, hvad hade då blifvit följden?

Det *värsta*, som kunnat hända, var att Norge behållit sina fästningar.

Men hvad hade detta betydt om murarna fallit mellan folken, om unionsupplösningen skett så att vi — i inre mening — varit hvarandra närmare än förut? Nu jämnas befästningarna men den taggiga stängseltråden följer i stället hela gränsen!

Sverige handlade, med ett ord, hvarken väl eller illa, utan medelmåttigt.

Vi handlade så, som dagspolitiken bjöd.

Men storpolitiken handlar för framtiden.

Och för denna var det värde, som nu framför allt borde bevaras, broderskänslan mellan folken.

Trots Norges fel vid 7-juni-beslutet hade Sverige framtidens samförstånd i sin hand. Men denna hand var ej nog ädelmodig, ej nog vid och varsam.

Ty man lefver ej ostraffadt under årtionden i politisk idélöshet — och en opportunistisk idélöshet, som är ännu farligare än den hårdnackadt konservativa. Norge vågade ej räkna med ett demokratiskt och hög-

sinnadt Sverige, Sverige vågade ej räkna med det norska folkets bästa egenskaper. Och så gick det mellan de två folken som det går mellan ett par enskilda, när hvardera afgöra sitt handlingssätt efter den synpunkten att felen äro den andras väsentliga väsen!*

* En svensk diktare har i tryck, en svensk politiker i bref belyst Sveriges och Norges skilsmässa genom att likna den vid Helmers och Noras! Den senare kunde ju intet dåligt förebrå Helmer och denne ej inse att han öfvade tryck. Sig själf ovetande lärde han Nora att ljuga; förbisåg hennes förstämning, ville att allt skulle vara godt. När han så fann Nora felande, begrep han ej sin egen skuld däri; på samma sätt insåg Nora, som i det sista drömt om »det vidunderlige» — det vill säga en full förståelse — icke heller sin skuld i att förståelsen uteblef. Och så slogs dörren igen med den skräll, som ännu ekar!

Herman Bang, som mig veterligt hyser lika vänliga känslor för Sverige som för Norge, har ej längesedan i tidningen *Köbenhavn* uttalat den innersta orsaken till 1905 års händelser på följande sätt:

»Det norska folket har varit till det yttersta utpinadt och såradt af unionens tvetydighet och missförstånd. Nationalsinnet har under långa år känt en så djup grämelse, att skilsmässan måste komma såsom en folkets fordran den dag, då en ledare blef funnen.

Sättet och vägen, på hvilka sprängningen sedan verkställdes, kränkte till gengäld Sverige särdeles djupt. Detta kan man förstå. Men hvarje människa, som vill vara rättvis, skall säga, att de lidanden, som det norska folket under många år före unionens upplösning genomgått, väl torde mer än uppväga den kränkning, som tillfogats det svenska folket genom själfva sprängningens plötsliga verkställande och hela karaktär.

Man vill i detta ögonblick i Sverige icke förstå detta. Och man kallar dem, som verkligen inse det, för partiska och för Sveriges fiender. Man må dock innerligt hoppas, att det icke skall dröja alltför länge, innan man öfverallt i Sverige kommer till någon förståelse af alla de händelser i Norge, som tillkommo genom nödvändigheternas tvång. — — — — — — — — — — — — — —

Det kräfves ännu många dagars besinning och fördragsamhet. Likväl kan jag icke undgå att hysa den förhoppning, att tanken på ett enigt och samarbetande Norden skall vinna seger öfver denna bittra och ingripande kris.»

Eftersom Sveriges demokrater haft endast klander för det norska konungavalet, må här äfven anföras Björnsons ord i ett bref till Herman Bang: »Man har,» skrifver Björnson, »från många håll, äfven från Danmark och Frankrike, riktat förebråelser mot oss, som varit eller äro republikaner, för det vi mottagit och verkat för konungadömet. Man har sagt, att vi svikit idealen och ungdomen, som trott på oss. Men fäderneslandet står öfver statsformen, och när en gång historien kan skrifvas, skall man få veta, att vi handlade så som vi måste handla, om det dyrbaraste, själfva fäderneslandets oafhängighet, skulle förbli bevarad.»

V.

Denna återblick har varit nödvändig för att komma till frågan om skandinavismens framtid, en fråga som alltjämt för mig och en del andra skandinaver ej endast är en enskild hjärtesak, utan ter sig som en lifsfråga för vårt land, medan nu från andra håll afskildheten förkunnas som Sveriges enda visa och värdiga hållning.

* * *

Mellan två folk, som mellan två enskilda, kunde fordom tvånget åvägabringa fasta sammanslutningar. Nu mera torde, mellan folken som mellan de enskilde, full självständighet å ömse håll vara det bästa villkoret för en verkligt innerlig samkänsla och samverkan. Det är därför en opsykologisk uppfattning att Norge *genom själfva sin utbrytning ur unionen* svikit sitt eget ideal: folkförbrödringens och fredens. Unionens upplösning var — i och för sig — nu vorden villkoret för äkta samverkan och äkta samkänsla mellan de båda folken.

Men tyvärr höll ingendera landet vid själfva krisen profvet inför fredsidén. Ty, som en svensk tänkare — Hans Larsson— betonat: fredskärlek betyder »att afstå från krig äfven då det finnes goda skäl för ett sådant.» Det

var *ytterst* icke fredskärleken, som — å någondera sidan — tryggade freden!

I Norge som i Sverige framträdde — som ofvan är framhållet — »förlegade atavistiska känslor, tillhörande nationernas lif i flydda åldrar». Och det ligger utan tvifvel en djup sanning däri, att den norrman, som framdeles vill återupptaga fredens och folksammanslutningens tanke, »skall känna förbannelsen af att Norge i det afgörande ögonblicket icke bestått profvet» just i fråga om den tanke, där Sveriges demokrater i Norge sett föregångslandet.

Samma missräkning beredde Norge Sveriges radikaler i fråga om republiken. Ty huru folkligt Norge än må dana sitt kungadöme, så medför ett sådant dock städse möjliga faror för en äkta demokratisk anda inom folket.

Och när vi sett detta, så är det äfven möjligt att Norge skulle bereda oss en missräkning om vi *nu* hoppades finna någon stämning för skandinavismen, om vi till Norge riktade vädjan att glömma hvad som händt. Huru man i detta fall inom Norge som helhet vill, vet jag icke. Hvad jag vet är att vi på denna sida om Kölen — och på vissa håll å den andra — tyckas vilja fortsätta striden med knappnålsstygn. Det synes som om plötsligen allt det, vi under de skandinaviska talen funnit värdt att älska hos norrmän och danskar — liksom de hos oss — med ens skulle försvunnit och endast felen vara kvar. Med sandkorn och småsten reser man vallar mot hvarandra. Och detta nu, nu då för första gången en verklig skandinavism vore möjlig! Ty nu äro *båda* de orsaker borta, på hvilka först 1840—50-talets politiska och sedan hvad man kunde kalla den pedagogiska skandinavismen strandade.

Nyskandinavismen måste bli ett led i den stora mellanfolkliga fredsrörelsen på hvilken vi, ytterst, måste

hoppas för vår trygghet. Visserligen ske nu tecken och under i öster. Men möjligheten att Rysslands revolution helt misslyckas — eller att den får sin Napoleon — är stor. Att alla faror från öster för vår halfö nu skulle vara svunna är därför otänkbart, äfven om den Finlands återuppståndelse, åt hvilken vi nu fröjdas, alltjämt skall ge oss ett stycke västerland såsom *närmaste* granne i öster. Men det är icke genom nya och utarmande krigsutrustningar, vi bäst möta den möjliga faran. Det är genom en slutligen förverkligad *skandinavism*.

Nu ljuda visserligen väderlekstelegrammen: »Snö vid riksgränsen, alla vägar ofarbara. Ishinder i Öresund.» Men vi veta att våren smälter snö och skingrar isar. Där ungdomen är, där äro äfven vårens sol och vindar och det är till det unga släktet i de nordiska landen — ej till det släkte, som nu handlat och nu lider af de ömsesidigt gifna såren — på hvars hjärta jag vill lägga skandinavismens framtid.

Men af *alla* borde man redan nu ha rätt att fordra att de icke genom retsamhet och småsinne försvåra den slutliga försoningen.

Mot detta, agget närande och ökande, beteende, finnes först och främst den stora invändningen: att det är så mycket mindre än vårt folks handlingssätt i det stora hela varit. Sverige borde dock ej likna ett barn, som — sedan det gifvit ett äpple ifrån sig — surmular i en vrå öfver sin egen ädelhet!

Det värde, vi afstodo, var under ett århundrade stridsäpplet på halfön. Och då det nu slutligen är uppgifvet, borde vi icke bete oss som om vi förlyft oss på vår egen handling. *Vackra* handlingar se ut som om de varit lätta och naturliga!*

* Jag vill som bevis för den svenska stämningen påminna om t. ex. uppmaningarna till svenska jurister att följa professor Tryggers föredöme och utgå ur en skandinavisk juridisk förening;

Om vi icke snart och på fullaste allvar motarbeta denna stämning kommer »patriidiotismen» att bringa oss därhän, att vi om några år utestängt oss från de andliga värden, våra grannar frambringa och att grannarna i samma grad bli afvoga mot våra.

Och än värre. Sverige, som dock har hedern att hittills ledt den utrikespolitik, hvarigenom vår halfö

---

uppmaningen till professor Nansen att utgå ur skidlöparföreningen; om utländska skandinaviska klubbar som upplösas. Vidare har jag hört att en länge påtänkt utställning af en norsk konstnär i Stockholm blifvit afböjd; att vissa »fosterlänningar» ej vilja »ta i norska böcker»; att skånska adeln ämnat ekonomiskt boycotta Danmark o. s. v.

Till dessa yttringar af anti-skandinavism räknade jag i mitt föredrag i Stockholm äfven den maning, jag sett (i *Stockholmstidningen*) att bortrensa danska och norska ord ur svenskan. Jag yttrade redan då: att maningen var *mycket berättigad* så vida den endast gällde *onödiga* lån ur dessa lika väl som ur andra språk, men däremot oberättigad om den innebar att vi ej längre böra bruka de ur norskan och danskan gjorda nyvinningar, hvarigenom vårt språk blifvit *uttrycksfullare*. Hvad denna språkrensning angår, så har Stockholmstidningen redan svarat: att min uppfattning af språkrensningstanken som »ett led i isoleringssträfvanden, hvilka efter unionsupplösningen kommit till uttryck på vissa håll, var ogrundad.»

Det gläder mig att så var fallet. Stockholmstidningens antagande — att jag skulle menat att vi skandinaviserat svenskan för att göra oss lättare förstådda af norrmän och danskar — var emellertid lika ogrundad. Min mening var att vi hittills äfven med *fog* — och ej endast som ofog — i vårt språk brukat vissa norska och danska ord och att den nuvarande stämningen ej fick föranleda oss att tillbakavisa *alla* sådana lån, äfven när de visat sig betydelsefulla för riktandet af vårt eget språk genom betecknande ord, som vi sakna eller genom finare skiftningar af likbetydande ord.

Regeln måste vara att sky *alla* främmande ord, när vi äga eller kunna nydana ett fullgodt svenskt. Men språk*renheten* är ej den enda viktiga synpunkten: äfven språk*rikedomen* är en sådan. Hvad ägde vi kvar ifall vi verkligen *kunde* rensa bort alla utländska ord i vårt språk? De, som ifra mest i denna sak, äro ofta okänsliga för språkets finare skiftningar. Ja, äro de Stockholmare sakna de ofta insikt i landsbygdens språk, så att de t. ex. tro att gamla vanliga skånska ord äro nya danska lån o. s. v.

Om emellertid språkrensningsnitet bör afskrifvas från anti-skandinavismens räkning så får man tyvärr oaflåtligt nya poster att där uppföra. Så har t. ex. Julrosor i år i Sverige varit mycket mindre spridd än vanligt, oaktadt Selma Lagerlöfs legend där hade främsta platsen; nyligen hörde jag att en norsk musiker befarade arbetslöshet i en svensk stad och därför lämnade den; att barnen i en frisinnad

haft snart ett sekels fred, Sverige, hvars son dock är upphof till den fredsstiftelse, som Norge vårdar, skulle sålunda ådraga sig tyngsta ansvaret för fortvaron af den stämning, som en dag kan komma att ställa frändefolken — de dessutom med mångfaldiga enskilda blodsband förenade folken — på skilda sidor i ett framtida europeiskt krig, som kan gälla alla tre folkens tillvaro!

Det sagda innebär icke att ej Sverige i första rummet bör tillvarataga sina egna intressen, af alla krafter frigöra sina bundna tillgångar och bruka sina egna möjligheter i alla riktningar. Detta är tvärtom den betydelsefullaste uppgiften för vår nationella »samling». Ett folk — som en enskild — måste i främsta rummet vilja sin egen kraftutveckling och vill det ej denna, då har det snart intet att ge andra. Men såväl folken som de enskilda måste finna sådana vägar för sin kraftutveckling att de icke kränka andra eller underhålla fientliga stämningar hos de andra eller hos sig själf.

---

skola nekat sjunga norska visor o. s. v. Måhända göra svenskar nu liknande rön i Norge?

Jag vet som sagdt föga om stämningen där. Ty jag vistades 15 juli—15 november på landet, där jag inga norska eller danska tidningar såg och har under 1905 icke brefväxlat med någon i Norge, frånsedt ett bref i rent litterära angelägenheter. Jag betonar detta emedan det för mig är af vikt att min maning rätt uppfattas.

Det verkar egendomligt att, medan man snart sagdt dagligen läser eller hör misstänksamma gissningar, vrånga tydningar och hetsiga maningar till afståndstagande från såväl Norge som Danmark, har man — i ett par referat af mitt föredrag 7 december — brukat den vändningen: att jag »ville göra troligt» att en för skandinavismens framtid farlig misstämning fanns. (!!) Det är samma taktik som den i somras att — medan upphetsningen pågick landet rundt från det konservativa som liberala hållet — påstå »att ingen talade om krig».

VI.

Det är icke sant att vi svenskar nu äro mer ensamma än förut.

Men troligt är att det släktled, som — å båda sidor — har *närmaste* skulden för unionens sönderbristande, måste dö undan innan ett verkligt och starkt behof att närma sig hvarandra ånyo skall uppstå inom de skandinaviska folken.

Den ungdomliga skandinavismen från 1800-talets midt hade sin uppgift. Ungdomens svärmande drömmar peka städse mot målet, ja, uppdraga ofta det första spåret, om de än ej bygga vägen dit och de bryta ofta marken, om de än ej hinna med själfva sådden.

Det är vägbyggandets grundliga och mödosamma arbete, det är såningsvärfvet som nu ligger framför oss. Den *handlingens* skandinavism, som vi hittills alltför mycket försummat, måste först och främst förlänga fårorna för den andliga och materiella kulturens sådd och skörd från det ena landet till det andra.

De stora skandinaviska fraserna och festerna torde för alltid ha förlorat sin betydelse. Och att den skandinavismen icke fick en *stor* betydelse, beror af att den aldrig trängde ned till de djupa leden.

Detta kan däremot bli fallet genom en sådan skandinavism, som bör visa sig i lättad samfärdsel, i handelsföreningar, i mellanskandinavisk lagstiftning — bland annat för arbetarskydd — i examens- och befordringsrättigheter högskolorna emellan; i en genom uppfostran och undervisning väckt broderskänsla; i ömsesidig språkförståelse, vunnen genom litteraturläsning redan i skolorna — liksom genom feriebesök och ferieresor — så att öfversättningar från det ena af de tre språken till det andra slutligen bli otänkbara; genom allt flitigare utställningar af konstnärliga skapelser eller andra frambringelser; genom fortsatta besök af dramatiska och musikaliska konstnärer landen emellan; genom allt flera möten för bestämda syften. Med ett ord: en på gemensamma praktiska som ideella intressen och behof byggd skandinavism.

När denna på verkligheter grundade skandinavism en längre tid verkat; när de stora pulsådrorna i de tre samhällsorganismerna gå från den ena till den andra; när vi inse att hvardera landet genom detta blodomlopp — som tillför det allt rikare flöden af de andras andliga och materiella värden — ökar sina egna krafter, när vi erfara att hvardera landet vidgar sitt kulturområde under detta ömsesidiga tagande och gifvande; när vi verkligen *känna* att det, som är lifssak för det ena landet också är det för det andra, då är tiden inne att upptaga den tanke, som är A. Hedins testamente till nordens folk. Han — den störste statsman, det nu lefvande svenska folket ägde — ville, som vi alla veta, *Skandinaviens neutralisering.*

Att denna måste åstadkommas på underhandlingens väg är självklart. Men ha vi kommit så långt, låtom oss då icke glömma att vi hafva en moralisk orätt att godtgöra, den mot Danmark från 1864. Vi kunna endast göra detta i den form, att vi minnas Pragerfredens

femte, senare strukna, paragraf och — i samband med Skandinaviens neutralisering — fordra dess slutliga uppfyllelse. På hvilka vägar detta en gång skall bli möjligt, hvilka förändringar, som därförinnan måste ha försiggått, kan ingen nu förutsäga. Jag vill här endast betona att denna fråga hör med till frågan om Skandinaviens framtid.*

* * *

* Docenten Hallendorff fann sig kallad att — på grund af en *half spalts referat* af mitt *en timmes långa* föredrag — bemöta denna påminnelse om Pragerfredens femte artikel. Hvad jag *verkligen yttrat* var endast det ofvanstående. Det är så mycket egendomligare att just docenten H. i detta fall icke kunde tänka sig någon annan möjlig lösning än vapnens, när han kort därefter (i en artikel om professor Kjelléns bok *Stormakterna*) med all rätt betonar: att man *icke* bör utgå från antagandet »att de nutida politiska tendenserna skola bli fixa och normerande äfven hädanefter», och slutar med orden: »Icke ens de undanträngda smånationerna behöfva precis frukta för framtiden, blott de bevara viljan obruten. Under en ny utvecklingsfas, med tillkämpad jämvikt öfver hela världen liksom förr inom Europa, väntar dem måhända en vida drägligare ställning, än det Capriviska ordet (= de stora staterna skola bli allt större) utlofvar.»

Jag vill genom ett självcitat klargöra min tankegång: »Tack vare den lifliga andliga och materiella samfärdseln, kan den ena nationen numera, ej blott genom vapnens makt, utan äfven genom opinionens, ingripa i den andras angelägenheter. Våldet kan icke lika ostördt som förr gå sin väg fram; nationerna göra allt mer gällande att den allmänmänskliga intressesfären flyttas inom de råmärken, dem nationerna fordom uppdragit för sina 'egna angelägenheter'. Dreyfussaken är ett exempel härpå. Frankrike sökte länge med självsäkerhet häfda: att denna sak var dess egen omsorg, en fråga hvari Europas inblandning var en oförsynthet. Men Europa har låtit Frankrike känna att frågan om rättfärdighet i detta fall blifvit internationell, blifvit en mänsklighetens angelägenhet. Och än större skäl har Europa att häfda samma ståndpunkt med afseende på Sönderjylland och Finland. Förr eller senare kommer det ögonblick, då ingen regering eller självhärskare skall kunna göra sig likgiltig, döf och stum inför en enhälligt, starkt och värdigt uttalad europeisk folkmening. Också vår röst bör då höras klar.» (Se min skrift *Svensk eller storsvensk patriotism?* 1899.)

Hvar och en som, likt mig, redan i ungdomen på nära håll fått en inblick i Sönderjydarnas storartade och ihållande kamp för att bevara sitt modersmål och — en gång — kunna återförenas med sitt fädernesland, måste vara genomträngd af vissheten: att

Det finnes nu en storsvensk grupp, som i starka rustningar, i socialismens bekämpande, i närmanden till Ryssland och Tyskland ser Sveriges nu enda möjliga väg. Det är i synnerhet från detta håll, man yrkar stramhet mot våra grannar och hånler åt den skandinaviska samlingens och neutraliseringens tanke.

Man förordar nyssnämnda närmanden till Ryssland och Tyskland bland annat därför att — Norge närmat sig England! Detta är samma slags politik, som ledde Frankrike in i det oäkta förbundet med Ryssland. Skulle krigsdårar och Norgeshatare få makt att föra Sverige in på en liknande afväg, då först blefve unionsupplösningen en verklig olycka.

Ty huru nära den tyska kulturen och det tyska folklynnet än må stå vårt eget, huru härliga egenskaper det ryska folket än må äga, så länge Tysklands politik

---

denna frågas slutliga lösning är af djup betydelse för den *mellanfolkliga moralen*, ej endast för Sönderjydarna.

För dem, som kanske ej minnas frågans innebörd, vill jag påminna om att, då freden i Prag år 1866 afslöts mellan Preussen och Österrike, öfverlät detta senare land sina rättigheter i Slesvig till Preussen med villkor att den nordliga — d. v. s. dansktalande — delen af Slesvig skulle återlämnas till Danmark, ifall en fri folkomröstning i Sønderjylland gaf uttryck åt önskan om en sådan återförening.

Preussens många öfvergrepp mot det danska språket i Nordsleswig ökade Danmarks smärtsamma missräkning, när Österrike och Preussen 1878 sinsemellan enades om att stryka denna femte paragraf i Pragerfreden. Europa tålde detta, som det tålt så många andra brott. Men detta betyder icke att ej äfven sådana brott slutligen kunna hemsökas. Den »folkrätt», som ännu alltför ofta betyder de stora folkens rätt att göra orätt mot de små — så länge orätten ej berör något af de andra stormakternas intressen — torde alltmer erhålla sitt rätta namn!

Det är på en högre utveckling af folkrättens begrepp, de små folken, äfven ur *självbevarelsesynpunkt*, måste arbeta.

Det är närmast på England, man kan hoppas stöd för Skandinaviens neutralisering. Ej emedan England är de små folkens riddare — denna villa skingrades grundligt af boerkriget. Men emedan det ligger sanning i Nelsons ord: »om ett folk inser att det blir dess fördel att göra rätt, då gör det rätt!» Och England har fördel af ett neutraliseradt Skandinavien.

ledes af Preussens nuvarande konung och Ryssland ej fått säker lagfart på västerlandets fri- och rättigheter, så länge måste Sverige, om det vill vårda sina egna högsta värden och förbli sina egna yppersta minnen troget, icke söka sitt stöd vare sig hos Tyskland eller Ryssland. Kanske måste vi rent af invänta såväl Germanias som Slavias förenade stater innan denna sats kan förlora sin giltighet?

Vår bästa trygghet finnes i en växande känsla af att de tre nordiska landen alltjämt äro hvarandra närmast; att inga våra ömsesidiga missgrepp eller misstämningar kunna hindra att Sverige och Norge alltjämt ligga lika »handfast sammanfogade» på sin halfö, att Sundets vågor alltjämt skölja svenska som danska kuster; att således den enas fara blir den andras så länge de behålla hvardera sin plats på Europas karta; att så långt norröna tunga går, förstå vi hvarandra såsom inga andra folk i världen!

För den som djupt känner att skandinavismen, långt ifrån att vara endast »ideal»-politik, tvärtom är den enda sunda »real»-politik, som återstår oss, den enda, som innebär trygghet för vår framtid, är och förblir det en sorg att de båda broderfolken skildes med krigslusten ännu flammande i ögonen! Men lyckligtvis kunna vi nu säga:

Dock striden är förbi. Hvad ondt den vållat
förgätes bättre än det tänkes på.

Och det är framför allt af nöden att följa den maningen, ifall Sverige slutligen vill lösa den uppgift, hvars sinnebild vi — med de tre kronorna — alltjämt bära i vår sköld: uppgiften att såsom det största landet — landet med de stoltaste och till storhet mest förbindande min-

nena — gå i spetsen för det slutliga förverkligandet af den gamla, ur en kvinnosjäl sprungna, tanken om ett enigt norden.*

* Man kunde bruka Geijers ord om Kalmarunionen — »en händelse, som ser ut som en tanke» — om den tillfälligheten att A. Lundegård just nu, efter mångårigt arbete, kunnat börja utge sin väl studerade bild af den upprörda tid, då »skandinavismen» i dess äldsta form framträdde, liksom af Margareta själf, hvars kvinnliga aningsmakt ilade århundraden i förväg och sålunda sköt förbi den tid, åt hvilken hon lämnade utförandet af sin — sannolikt målmedvetna — unionstanke.

Samme författare gjorde i somras ett omedelbart inlägg i unionsfrågan, där han bland annat betonade: att unionen i dess nuvarande form var utsliten; att båda folken gripits af unionsleda och att ömsesidiga anklagelser voro meningslösa inför detta, under nittio år växande, sakförhållande.

Med fullt instämmande häri vill jag påpeka: att norrmännen endast togo oss på orden, när de löste den union, som äfven högern kallat värdelös — alltsedan den måst uppge tanken på tvångsrevisionen! Norrmännen trodde före 7 juni att man äfven i Sverige haft *allvar* med unionsledan!

VII.

För att nu sammanfatta påstår jag: vi svenskar ha hvarken *rätt* eller *råd* att bortkasta tanken på skandinavismens framtid. Men jag inser att den här ofvan antydda skandinavismen — som ytterst måste leda till Skandinaviens neutralisering — icke blir möjlig förr än alla tre landen genom en verklig *demokratisering* nått därhän, att de icke söka sin styrka i militarism utan i samarbete mot det tillstånd, som slutligen skall ge Europa de af själfständiga folkpersonligheter slutna folkförbunden. Eller med andra ord den samfolklighet hvarigenom ingen stat skall mista sin egenart och sin frihet, men en hvar vinna ökad styrka i sin själfutveckling, sedan den ej mer behöfver ödsla sina krafter i försvarsåtgärder mot de öfriga. Och må Sverige gripas af den ädla ärelystnaden att i detta afseende bli det ledande landet, ej genom öfverhöghet, men genom högsinne. Må de, som alltjämt grubbla och ondgöras öfver grannlandens fel mot oss, minnas: att det värsta onda, en annans fel kan göra oss är om vi själfva genom dem bli onda, om vår egen själ tar skada genom att stanna i harmens hämmande och ofruktbara tillstånd. Att vår egen folksjäl skall sjunka i fråga om storsinne och adelssinne, detta är den omedelbara fara, som nu hotar oss!

Den är stoltast, som kan erkänna egna fel, som ej tillåter sig småaktiga hämnduttryck, som först bjuder handen till försoning, som beslutsamt vänder blicken framåt och bort från skedda oförrätter. Vill det svenska folket ej vinna företrädet att vara den stoltaste nationen?

Denna synpunkt borde vara nog för att förmå oss att icke stänga samfärdsvägarna mellan folken, att icke stå med knutna händer mot grannarna i väster och söder, nu när vi väl behöfva båda händerna för det friska arbetet på vår egen utveckling. Men det finnes en annan synpunkt. Denna kan emellertid endast äga vikt för radikaler, medan den måste möta skymford från högern och hån från de liberala fosterlänningarna Denna är, att vi nu endast äga tvenne vägar att nu välja. *Antingen* militarismens och reaktionens *eller* skandinavismens och demokratiseringens. De halfva ståndpunkternas tid måste vara förbi, i fall vi vilja äga en framtid som folk!

Antingen, såsom Danmarks radikaler vilja, ärlig samverkan med socialdemokratien i de stora reformkrafven *eller* socialdemokratiens bekämpande.

Antingen en politik, som tar kurs efter den riktpunkten: att folkhatet nu är en orubblig verklighet, *eller* en, som styr mot målet att göra verklighet af de kungsord, som i förra seklets midt hälsades af nordens jubel, men som under sista sommaren visade sig ha varit förtidiga. »Hädanefter är krig mellan skandinaviska bröder omöjligt.»

Vi ha allt arbetet kvar för att göra de orden till sanning. Och kanske bli de det först när *arbetarsamhället* är en verklighet i nordens tre land?

* * *

Endast den skandinavism, som syftar till den slutliga, mellanmänskliga samkänslan, är stor nog för att i

vår tid elda ett folk, som syftar mot hittills ouppnådda höjder.

Hvilken svensk man eller kvinna vill ej alltjämt med diktaren utropa:

. . . Res dig, vår storhetsdröm
om herraväldet i norden!
Den storhetsdrömmen lyster oss än
att leka i nya bedrifter . . .

Men vilja vi göra sanning af orden, då måste vi först offra agget och småsinnet. Vårt folks storhet, lycka, framtid får ej sökas i hatets och söndringens tecken, utan i kärlekens. Först kärleken till vårt eget folk men *den* kärlek, som vill folkets växt, dess höjning, dess framsteg. Och allt detta är oförenligt med ett kvarstående på folkhatets och afvoghetens låga ståndpunkt.

Numera torde ingen varning behöfvas mot att dådlöst lefva på fädernas ära. Fjolåret var en väckelse, som icke kan ha lämnat ens de slöaste oberörda. Men väckelse betyder ej alltid dagdåd!

Huru ljust var det ej i Sverige för fyrtio år sedan!

Året förut hade vi firat unionens femtioårsdag och invaggat oss i tron att den nu var äkta och beståndande.

Och just denna dag — 7 december — var det som adeln på ett större sätt än någonsin förr gjorde allvar af riddarhusets stolta devis:

Ljuf och värdig är döden för fäderneslandet.

Just denna afton 1865 jublade hufvudstaden och snart hela landet öfver adelns samtycke till representationsförändringen. Man hoppades att en ny tid var kommen, att dess morgon grydde. Men den kom ej då, den har ännu ej kommit, alltjämt bidar vårt land den nya dagen!

De flesta af de förhoppningar och föresatser, med hvilka de då framåtviljande hälsade den nya riksdagsordningen, blefvo icke förverkligade.

1905 blef åter ett stort märkesår i vårt folks historia. Men nu är det icke under glädjande utan smärtsamma känslor, vi svenskar fattat allvarliga föresatser. Dessa äro af mycket olika art och peka åt mycket olika mål. Jag talar endast om dem, radikalerna sikta mot. Oss har nu ändtligen det stora timat att vårt land — för första gången på länge — fått en regering af ännu unge män med friska krafter och nya mål, män ledda af idéer, icke af politisk spelarlidelse.

Men skola dessa män lyckas föra sina idéer till seger, då kräfves en verklig samling af alla landets framåtviljande — de må vara liberaler, radikaler eller socialdemokrater — en samling omkring fruktbara tankar. Då får ingen framstegsviljande spilla krafter på att underhålla söndringen i norden. Då måste enhvar sådan inse sanningen i orden:

Mitt folk du skall vakna till ynglingadåd
den natt du på nytt kan gråta.

Under det gångna året ha många tårar ljutits i Sverige. Men harmens tårar äro skymmande; endast sorgens eller ångerns tårar klara blicken. Först när vårt folk slutar att anklaga och börjar självransaka, skall det beträda den väg längs hvilken vi alla kunna göra allvar af det löfte, diktarn å våra vägnar gifver:

»*Vi svika dig ej på den färden,*
du folk, du land, du språk, som blef vårt,
du vår andas stämma i världen!»

När denna vår andas stämma ljuder ute i världen — såsom dikt och tanke — vilja vi väl att denna

stämma skall vara hatets och söndringens? Vilja vi icke att hela vår kultur skall vittna om det bästa inom oss? Men då måste vi äfven låta småsinnet och agget öfvervinnas af det högsinne och ädelmod, vi hittills med stolthet kunnat kalla svenska egenskaper!

Att i denna ideala anda — ehuru på de dagliga värfvens grund — arbeta för skandinavismens slutliga förverkligande, detta är den enda oss värdiga storpolitiska tanke, som återstår oss, den, som slutligen skall föra till nordens »förenade stater» och sålunda kanske ställa oss i spetsen vid framryckandet mot det större målet: *Europas förenade stater!*

Och denna tanke måste, med en naturlags nödvändighet, förr eller senare vakna hos hela vårt folk. Ty den är självbevarelsens tanke i lika grad som broderlighetens. Låtom oss därför, ju förr dess bättre, samla oss omkring detta mål! Det är tänkbart att vi icke nå det. Men må vi då till slut minnas att

Det är stoltare, våga sitt tärningskast,
än att tyna med slocknande låge.
Det är skönare lyss till en sträng som brast,
än aldrig spänna en båge.

(Se *Ett folk* af Verner v. Heidenstam).

Bilagor.

Här anföres den till urtima riksdagen i juni 1905 af herr *C. A. Lindhagen m. fl.* i anledning af kungl. maj:ts proposition angående de unionella förhållandena aflåtna motionen:

I den pröfvotid, i hvilken svenska folket nu befinner sig, är det lyckligtvis *en* sak, som alla äro ense om. Vi vilja alla, att det skall från svensk sida handlas manligt och i öfverensstämmelse med Sveriges verkliga fördel, och att således det beslut, de svenska statsmakterna gå att fatta, måtte i bästa mening blifva ärorikt.

Men hvari består nu Sveriges verkliga fördel? Och hvilka äro de åtgöranden, som under nuvarande situation måste betecknas såsom sannskyldiga uttryck för ett manligt svenskt handlingssätt? Det rätta svaret på dessa frågor kunna vi uppenbarligen ej framma ur de lidelsefulla uttrycken för sårade känslor. Vi måste — äfven därom böra vi kunna vara eniga — söka att med lugnt öfvervägande och besjälade af trofast kärlek till vårt folk gå till botten med frågorna och klargöra för oss den verkliga sanningen.

Det är förunderligt, att man företrädesvis förnimmer allenast uttalanden om den olyckliga ställning och förödmjukelse, som skulle drabbat oss genom norrmännens ensidiga unionsupplösning. En politisk kris, som ett folk undergår, är dock oftast endast upplösningen på en samhällssjukdom. Vill man leda ett folk oskadt och med bibehållen värdighet ur en sådan kris, ligger det makt uppå att i främsta rummet förhoppningsfullt peka mot framtiden, mot de nya utsikter, som öppna sig för detta folk just genom att det undergått pröfningen. Därigenom skall det ofta visa sig, att krisen i själfva verket är en vinst, samt att dagens bekymmer följaktligen äro smärre, än man föreställt sig, och böra vara lätta att öfvervinna.

Ses äfven den föreliggande frågan på detta sätt ur framtidens synpunkter, så måste man komma till den slutsats, att just i upplösningen af de nuvarande unionsbanden kan ligga *en öfvervägande fördel för Sverige,* och detta såväl i dess förhållande till Norge som för dess inrikespolitik och jämväl i dess hela ställning utåt till andra folk.

Hvad då först angår *förhållandet till Norge,* så måste man först fråga sig, hvad unionen inbringat oss och hvad vi haft att vänta af densammas fortsatta upprätthållande. Ingenting annat än split, förödmjukelse och onyttig kraftförbrukning. Den var från början, i det skick den erhöll, ett misstag från svensk sida, och hvad som är byggdt på en vacklande grund kan ej i längden upprehållas. Man behöfver blott genomläsa den kortfattade historiken i den kungl. propositionen för att få en lefvande insikt om unionsförhållandets oändliga ofruktsamhet i det goda och dess synnerliga förmåga att förhindra uppkomsten af samförstånd mellan de båda folken. Det kan ej vara annat än en lättnad för oss att omsider få bort ur världen dessa lika onyttiga som lidelsefulla förhandlingar om Norges rätt och om Sveriges ära och alla andra diskussionsämnen, som följa dem i spåren. Det lyftes därmed en verklig börda från svensk politik, på hvilken det hitintills hvilat såsom en ambitionsuppgift att försvara och upprätthålla detta i flera afseenden ganska misslyckade verk af svensk statskonst.

Å andra sidan ligger det i sakens natur, hvilket nu på många sätt framhäfves äfven af norrmännen själfva, att efter unionsupplösningen bör förr eller senare uppstå en helt annan folkstämning. Därmed är äfven fältet omsider öppet för ett verkligt samförstånd. Det kunde till och med inträffa, att om vi såge oss i stånd att i detta ögonblick bortse från all grämelse och handla i bästa mening manligt gentemot det norska folket, så skulle Sverige kanske redan nu i ett slag eröfra hela detta folks hjärtan, hvilket icke i någon mån lyckats oss under den hundraåriga föreningen.

Häremot framhålles ibland, att om unionen ock inbragt en ständig oenighet, så gaf den oss dock en gemensam utrikesledning och framför allt ett gemensamt försvar. Det erkännes dock nu allmänt, att det ömsesidiga samförståndet är en viktigare angelägenhet och att utan detta skulle de omnämnda förmånerna icke för någondera medföra verklig fördel. Man kan också göra sig den frågan, om vid ett fientligt anfall närmast mot ett af länderna någon pålitlig hjälp kunde tvångsvis påräknas från det andra landet, därest ovänskap rådde i sinnena. Bör icke snarare ett godt samförstånd och

däraf framkallad insikt om gemensamma intressen leda till ett enigt och frivilligt uppträdande mot en gemensam fara?

Denna fråga står också i ett visst sammanhang med det viktiga spörsmålet om de nya utsikter i *vårt förhållande till utlandet,* som kunna skapas genom unionens upplösning.

Utvecklingen måste gå alltmer i den riktningen, att folken, såvidt de vunnit full självständighet, för egen fördel och i det stora helas intresse frivilligt sammansluta sig för att arbeta på gemensamma uppgifter. Närmast till hands ligger då, att ett sådant samarbete begynner mellan närbesläktade folk, såsom svenskar, danskar och norrmän. Skandinavismen är en gammal idé. Den kan liksom alla framtidstankar misslyckas i sina första famlande sträfvanden. Alla dessa människor, som misströsta om allting, skola naturligtvis också göra hvad de kunna för att förkväfva den. Men den kan icke dö, den står ständigt upp igen, ty den är en naturlig och riktig sak.

Arbetet för ett enigt Norden har för öfrigt redan uträttat åtskilligt. Men unionen mellan Sverige och Norge har i följd af sin olyckliga byggnad städse utgjort ett hinder för detta arbete. Norge, som alltid sträfvat att komma ut ur detta unionsförhållande, uppställde vanligen svårigheter. Och om man ej kunde gilla de framförda betänkligheterna, så kan man dock förstå, att de härledde sig ur farhågan, att hvarje nytt föreningsband, om än i och för sig aldrig så förnuftigt, dock skulle kunna i sin mån bidraga till att sammanhålla äfven det andra föreningsbandet, som norrmännen ville hafva upplöst. Detta hinder blir undanröjdt i och med den svensk-norska unionens upplösning. Ett nytt arbete för Nordens enhet kommer därefter att självmant npptagas och få lättare att lösa sina uppgifter. Framtiden må själf finna formen för en möjlig federation mellan tre lika fria, närbesläktade nordiska folk. Redan nu kan mycket göras för att de i hvarje fall skola både inåt och utåt alltmer framstå såsom en andlig enhet. Det är således denna väg äfven svenska folket nu har att gå för att vinna ett rikare lif och därmed äfven en större trygghet utåt, än unionen med Norge kunnat bereda detsamma.

Vill man söka sig en symbol för den rätta innebörden af dessa framtidssträfvanden, så ledes man till en början att förstå den af oss förut icke alls uppskattade norska stämningen för en egen flagga utan unionsmärke. Det börjar i dessa tider äfven för mången svensk gå upp nästan en längtan efter att äfven den svenska flaggan skall gifva ett rent uttryck för ett folk, som åter fullt är sig själft

utan band af yttre disharmonier. Och denna känsla blir ännu mer förklarlig, när den vill tjäna ett sträfvande att se alla de tre nordiska korsflaggorna jämställda och fria, men på samma gång förenade, vid hvarandras sida.

Det behöfver knappast framhållas, huru viktigt det är just för detta ändamål, att upplösningen nu sker på ett så fredligt och försonligt sätt som möjligt, så att skilsmässan ej kvarlämnar onödigt agg i sinnena. Men om så illa skulle hända, att unionens upplösning ägde rum under stark misstämning, behöfver man därför ej förtvifla om framtiden. Ty det är dock så lyckligt, att de gamla generationerna en gång dö ut och med dem äfven deras fördomar, och i stället träda fram unga släkten med en ny och sundare syn på tingen.

Hvad slutligen angår unionsupplösningens inflytande på *vår inre politik*, så kan äfven denna icke hafva annat än fördel att vänta däraf. Uppfattningen om unionen såsom ett oeftergifligt lifsvillkor för oss har alltför länge hvilat öfver landet som en fördom, hvilken i sin mån splittrat krafterns och dragit bort uppmärksamheten från viktigare uppgifter. Det uttalades ock i trontalet den förhoppningen, att det nu inom Sveriges gränser skall lyckas att återeröfra hvad som förlorats genom unionens upphörande. Och praktiskt taget, finnas ej heller några gränser för det myckna goda, som på denna väg skulle kunna vinnas för folket. I vår författning och många andra förhållanden uppställa sig emellertid de svåraste hinder för ett inre reformarbete. Men må vi trofast verka för dessa mål och lägga sten vid sten till byggnaden. Här är platsen för de kraftiga och manliga handlingarna, och må de, som nu mest kräfva sådana, då också visa, att de vilja vara med, när det verkligen gäller att lösa folkets bundna krafter och skapa ett nytt Sverige.

Om således vårt land ur olika synpunkter endast kan vinna öfvervägande fördel af en unionsupplösning, så föreligger redan däri ett tillräckligt och afgörande skäl, för att man ej bör motsätta sig att biträda den af norrmännen redan beslutade afskrifningen af unionen. Och oafsedt detta, lärer allmänna meningen inom Sverige i hvarje händelse ej sätta så stort pris på unionen, att man skulle vilja våga äfventyret att upprätthålla den med maktspråk.

Men, säger man, *det sätt, som användts från Norges sida*, vore förkastligt. Det innefattade ett ensidigr brytande af ett aftal, och denna våldsåtgärd hade gjorts ännu mer förhatlig genom att man sökt på advokatoriskt sätt försvara den såsom ett författnings-

enligt förfarande. Sverige hade, menar man, härigenom blifvit utsatt för en förödmjukelse, och detta fordrade upprättelse. Härmed är man inne på det för närvarande mest förhandlade spörsmålet, hvad Sveriges ära kräfver och hvilket svenskt handlingssätt som kan anses manligast under nuvarande förhållanden.

Ur svensk synpunkt måste nu visserligen fastslås, att stortingets beslut af den 7 juni i realiteten ej är annat än en statskupp, och att de formella skäl, hvarmed den försvarats, icke gärna kunna betraktas annat än som förtolkningar. Och från norsk sida torde man å andra sidan ej vilja bestrida, att en upplösning efter föregående ömsesidig öfverenskommelse, därest en sådan kunnat komma till stånd, hade ur alla synpunkter varit en vida lämpligare form för uppgörelsen.

Men då uppstår frågan: Bör Sverige verkligen vidtaga några åtgärder just i syfte att vinna upprättelse för att upplösningen ägt rum på det sätt som skett, och i sådan händelse, hvilka skola dessa åtgärder vara?

Det ligger då nära till hands att ifrågasätta, att Sverige i främsta rummet bör räcka sin hand till försoning. Ty det är ju en erkänd lefnadsregel, att den är ädlast, som först gör så. Naturligtvis skall tillämpningen af en sådan grundsats i förevarande fall förefalla de flesta främmande och olämplig. Men äfven i politiken måste det väl anses vara en god ledning och en styrka att söka bibehålla åtminstone någon känning med de oföränderliga och offentligen förkunnade sedelagarna. Och dessa lära ju, att självöfvervinnelse är den största dygden.

Nu invänder mången, att detta gäller för individerna, men icke för folken. En sådan mening är dock alldeles oriktig. Visserligen är erkännandet jämväl af en internationell rättvisa en senare företeelse i historien. Och ännu i dag framstår ofta för styrelserna och de nationella stämningarna såsom högsta statsklokhet att med rätt eller orätt tillskansa sitt land de största möjliga fördelar på ett annat lands och dess medborgares bekostnad. Men allt högre ljuda i våra tider krafven på fred mellan folken. Ett land, som tager afstånd från den gamla historiska uppfattningen och följer med sin tid samt med god vilja utan vrede och formalism afstår från ohållbara och obehöriga fördelar, har därför enligt vår uppfattning gjort en ny kulturinsats och därmed äfven utfört en manlig och ärorik handling.

Efter dessa erinringar må emellertid genast medgifvas, att man ej bör fordra för mycket af någon och således ej heller af oss svenskar.

Man måste ju också taga en viss hänsyn till den sinnesstämning, som faktiskt på en del håll förefinnes. Men äfven med dessa förutsättningar föreligga omständigheter, som jämväl för ett vanligt åskådningssätt böra utgöra tillräckliga skäl för att i detta fall anse ett hofsamt och högsint uppträdande från svensk sida vara bäst öfverensstämmande med vår verkliga ära.

Af grundläggande vikt i detta afseende är ju den omständigheten, att Sveriges folk icke afhändts något af sina egna friheter och medborgerliga rättigheter, utan att Norge nu endast fullt ut häfdat sin egen självständighet. Den enastående enigheten från alla klasser i Norge och den nationella hänförelse, som där tagit sig uttryck, måste också ingifva aktning och mana till eftertanke.

Det är vidare vår oafvisliga plikt att draga oss till minnes, om möjligen icke äfven åtskilliga anmärkningar kunna framställas mot oss. Vi skola då finna, att äfven våra egna metoder gentemot Norge icke alltid i syftet varit så synnerligen lojala. Det var ej så länge sedan, som det äfven från ledande håll i Sverige öppet förordades att, såsom det kallades, tala svenska med norrmännen samt arbetades för tvångsrevision af norska grundlagen och dylikt. Och då den svenska allmänheten varit mycket skarp i att brännmärka enligt vårt tycke obegripliga yttringar af norsk och äfven andra länders nationalkänsla, så böra vi kanske tänka efter, om vi ej nu också äro på väg att hängifva oss åt en alltför ömtålig nationell känslostämning. Härtill kommer, att det måhända ej är så alldeles säkert, att man från alla håll i Sverige skulle välvilligt upptagit ett norskt anbud om unionsupplösning, ehuru vi nu föreställa oss det, sedan saken fullbordats. Och icke heller är det sagdt, att förbittringen i Sverige skulle blifvit mindre, om norrmännen öppet förklarat sig göra revolution i stället för att såsom nu utfinna ett formellt berättigande för sitt handlingssätt. Allt sammanlagdt gör, att tiden synes lämpligen vara inne för ett utjämnande eller en kvittning äfven af sådana mellanhafvanden, som de olika folken kunna räkna hvarandra till last såsom öfverilningar eller kränkningar.

Slutligen bör besinnas, att Sverige just i den framkallade situationen fått en viktig uppgift, hvars uppfyllande bör bereda landet tillräcklig tillfredsställelse. Norge har gjort slut på det bestående. Det tillkommer nu Sverige att framsynt sörja för framtiden. Det hvilar på oss att på ett lojalt sätt taga erforderliga initiativ för att i möjligaste mån förekomma förvecklingar eller ovänskapliga handlingar för framtiden. Hålla vi oss därvid inom förnuftiga och rättvisa gränser, bör det icke kunna ifrågasättas annat

än att norrmännen skola bifalla våra fordringar. Och det är icke osannolikt, att de just nu, i känslan af att de dock hafva något att försona, skola gå vida längre till mötes än som skulle skett i sammanhang med förhandlingar om själfva frågan: unionsupplösning eller icke. Och då har ju äfven genom sättet för brytningen vunnits någon fördel.

Med den uppfattning, som nu utvecklats, måste den i ärendet afgifna *kungliga propositionen* väcka stor tillfredsställelse. Den föreslår unionens häfvande såsom något oåterkalleligt. Den föreslår äfven, att Sverige skall taga initiativ till att ordna ömsesidiga mellanhafvanden för framtiden. Och därtill antydes i trontalet, att Sverige nu mer än någonsin bör söka sin vinning i framsteg på den inre politikens område.

Det har sagts, att det vore en särdeles stor svaghet i propositionen, att den utgår från att betrakta unionsupplösningen såsom ett faktum. Men i en tid, då mången, och detta med rätta, framhåller vikten af kraftiga regeringsinitiativ, så bör det väl ej kunna klandras, att regeringen just i denna grundläggande utgångspunkt tagit en egen självständig ställning. Hvad förslaget i denna del innehåller måste rättvisligen erkännas vara en verklig och framsynt regeringshandling.

Större fog förefinnes däremot kanske för de många framkomna anmärkningarna mot den knappa och torra motiveringen. En förklaring därtill kan ju dock sägas ligga i den omständigheten, att regeringen uppenbarligen företrädesvis genom resignation kommit till sina slutsatser. Icke heller torde regeringen varit besjälad af någon så synnerligen varm öfvertygelse om ett nytt Sveriges framtidsutsikter, och riksdagen brukar ju ej heller fordra af sin regering några manande ord i sådan riktning. För den händelse åter den önskade lyftningen i motiveringen anses bort bestå i ett kraftigare språk mot Norge, så må denna menings förfäktare dock erinra sig, att regeringen i annat sammanhang uttalat sig i den riktningen, men nu, med den ställning regeringen ansett sig böra intaga i det föreliggande förlaget, tydligen saknat anledning att såsom en motivering ytterligare vidlyftigt framhålla sin uppfattning.

Att, på sätt också allmänt anmärkes, regeringen ej närmare angifvit de frågor, som borde blifva föremål för förhandlingar, kan ju finna sitt berättigande i olämpligheten att på förhand fastslå och offentliggöra alla de ämnen, som förhandlingarna böra omfatta. Och genom framhållandet att en hufvuduppgift blefve att genom skiljedom afgöra uppkommande tvistefrågor synes en antydning gifvits

om den allmänna riktning, på hvilken förhandlingarna enligt regeringens uppfattning böra inslå.

För vår del våga vi hoppas, att riksdagens beslut af förhållandenas makt kommer att slutligen byggas på hufvudsakligen de uppfattningar, som ofvan framhållits. Emellertid hafva vi förnummit, att det för närvarande vore en ganska allmän mening inom riksdagen, att dylika åsikter icke borde få göra sig gällande. Då ett dylikt åskådningssätt enligt vår uppfattning är synnerligen oriktigt, har det för oss framstått såsom en plikt att på detta sätt uttala vår mening, oafsedt att tiden ej medgifvit att utveckla saken så, som varit önskligt.

Vi anse oss därför nu böra framställa det yrkande,

att riksdagen måtte, med anslutning till Kungl. Maj:ts förslag och under där angifven förutsättning, för sin del godkänna unionens upplösning och Norges suveränitet samt därvid särskildt beakta de synpunkter, som ofvan blifvit närmare utvecklade.

Friherre *De Geers* motion var af följande lydelse:

För oss svenskar är det omöjligt att fatta, huru de förhandenvarande förhållandena kunnat drifva Norge att våldsamt bryta sig ut ur unionen. Så har emellertid skett, och det må blifva det norska stortingets sak att inför samtid och eftervärld svara för sin gärning. En sak skola de norska statsmännen dock aldrig lyckas försvara, och det är, att de velat nedlåta sig till försöket att med tarflig advokatyr gifva Norges handlingssätt ett sken af laglighet och att under grofva beskyllningar söka vältra skulden för det skedda öfver på unionskonungen. Därigenom ha de satt en svår fläck i sitt lands historia.

Hvad nu själfva det faktum, att Norge brutit unionen, beträffar, så är det ju obestridligt, att Sverige icke har någon skyldighet att lämna sitt godkännande häraf.

Skall Sverige då söka med våld hålla Norge kvar i unionen? Icke synnerligen många röster här i landet torde höjas för åtgärder i den riktningen. Med hänsyn till det sinnelag, Norges folk tyckes hysa mot oss, har unionen icke längre något värde, utan torde det numera vara minst lika viktigt för oss som för Norge

att blifva densamma kvitt. Härom äro nog de flesta svenskar eniga, men, säger man, den skymf, som tillfogats vår konung, måste aftvås, den orätt, som genom aftalsbrottet vederfarits Sverige, måste godtgöras, Norge måste på något sätt gifva oss upprättelse. Ingen kan undra på att sådana tankar rundt om i landet hysas och uttalas. Anledningar till en uppretad sinnesstämning mot Norge saknas ingalunda. Men hur skall då upprättelse vinnas? Man tänkte sig nog till en början, att om blott Sverige nedlade sin protest mot det skedda och vägrade att erkänna den revolutionära norska regeringen, så skulle också utlandet vägra att träda i förbindelse med densamma. Norge skulle då småningom se sig nödsakadt att inslå på en annan väg för att få unionen upplöst. Men är väl detta någonting att förlita sig på? Finns det icke snarare, om icke visshet, så åtminstone sannolikhet för att den öfriga världen snart nog skall finna sig böra erkänna den norska revolutionen som ett fullbordadt faktum, hvars omintetgörande ingen bryr sig om att ifrågasätta. Sverige skulle då stå där ensamt med sin under dylika förhållanden tämligen betydelselösa protest. På den vägen torde säkerligen ingenting stå att vinna. Skall man i detta afseende komma någon väg med norrmännen, så måste det brukas våld — krig, icke blott krigshot, ty för sådant torde de icke vika.

Kan det nu verkligen anses föreligga fullgoda skäl för att tillgripa detta medel? Svaret synes mig icke kunna blifva annat än nej. Till grund för detta svar vill jag icke åberopa min personliga åsikt, att krig för en sådan orsaks skull är principiellt orätt; fredsidén tycks nämligen i sin praktiska tillämpning icke hafva synnerligen många anhängare här i landet. Att ett krig sådant som det, hvilket här kunde komma i fråga, icke kunde anses gälla värnande af vår själfständighet, är väl ostridigt; jag vågar påstå, att det lika litet kan erfordras för att upprätthålla Sveriges sanna ära och anseende.

Hurudan är nämligen situationen? Vår konung har med ädel harm tillbakavisat de beskyllningar, det norska folket riktat emot honom, men på samma gång har han förklarat sig icke vilja möta orätt med maktmedel. Konungens storsinnade beslut har vunnit det mest odelade bifall i hela den civiliserade världen, och ingen torde med något som helst fog kunna säga, att den minsta fläck blifvit satt på vår konungs ära genom detta hans handlingssätt. Skulle nu det svenska folket gå till väga på annat sätt? Skulle vi för att skaffa oss upprättelse för det sätt, hvarpå Norge behandlat

oss, framtvinga de våldsåtgärder, vår konung afböjt, skulle vi af »Æresfölelse», för att begagna ett ord, som lyckligtvis icke finnes i det svenska språket, offra vårt blod och vårt välstånd, ja kanske riskera vårt oberoende gentemot andra mäktiga grannar, och allt detta utan att, såvidt jag kan förstå, hafva utsikt att därigenom vinna några afsevärda reella fördelar? Det kan ju hända, att vi på det sättet kunde i våra egna ögon vinna den upprättelse, hvarom i dessa dagar så mycket talas, men sannerligen jag tror, att vårt anseende i den civiliserade världen därigenom skulle höjas. Efter allt att döma, tvärtom. I den utländska pressen har man icke ord nog för att uttrycka sin beundran öfver konungens hållning i denna sak, och man uttalar blott den förhoppningen, att de båda folken måtte följa hans exempel och fortast möjligt på fredlig väg ordna sitt mellanvarande. Ett motsatt tillvägagående från Sveriges sida skulle säkerligen beröfva oss de allmänna sympatier, vi nu äga, och öfverflytta dem på norrmännen, hvilka då skulle framstå som de små och förtryckta. Något politiskt mera oklokt än ett krig med Norge kan jag därför svårligen tänka mig.

Det finnes dessutom ännu ett skäl emot ett sådant krig, och jag tvekar icke att nämna detta skäl, oaktadt jag befarar, att det hos många i närvarande stund ej skall vinna synnerligt afseende. Jag menar tanken på framtida försoning och vänskap. Hvad möjlighet därtill kan finnas, vet ingen nu, men vi måste komma ihåg, att vi svenskar och norrmän dock för alla tider äro hänvisade att bebo samma halfö, och att ett godt förhållande mellan de båda folken trots allt är ett mål, värdt att sträfva efter. Låt oss därför icke genom blodig fejd blåsa upp nu rådande misstämning till verkligt nationalhat.

Det kan möjligen synas, att jag här i onödan spillt ord på att plädera mot krig. Ingen tänker allvarligt på något sådant, heter det. Vi skola endast uppställa vissa villkor obh begära garantier, och det enda, som behöfs för ändamålets vinnande, är, att Sverige visar sig enigt och fast beslutet att hålla på de fordringar, som kunna komma att uppställas för skilsmässans genomförande. Jag medger villigt, att i Kungl. Maj:ts till denna riksdag afgifna nådiga proposition angående de unionella förhållandena finnes intet, som antyder, att regeringen skulle vara hågad för några våldsåtgärder. Men sinnesstämningen i landet är på många håll upphetsad, man ropar på mobilisering och andra krigsförberedelser, man anklagar regeringen för svaghet och eftergifvenhet mot Norge och påyrkar hvarjehanda kraftåtgärder. Under sådana förhållanden tror

jag, att fara för krig icke är alldeles utesluten, om man slår in på den väg, som i den kungl. propositionen anvisas, ty ingen vet ännu, hvilka fordringar på »garantier», som kunna komma att under frågans vidare behandling i riksdagen tillskapas, men det det torde man med visshet kunna förutsäga, att äro dessa garantier eller villkor sådana, att de på minsta vis såra norrmännens Æresfölelse, så godkänna de dem ej, och då måste vi, om vi ej vilja stå där med skammen, gripa till vapnen, och detta kanske för genomdrifvande af ett anspråk af ganska ringa reel innebörd.

I öfrigt synes det mig, att om man, såsom väl många med mig göra, anser, att det numera måste vara minst lika angeläget för Sverige som någonsin för Norge att blifva unionen kvitt, så är det orimligt att öfver hufvud taget uppställa några villkor alls för skilsmässans godkännande. Utan tvifvel vinna vi mest, om vi sätta oss öfver det ovärdiga sätt, hvarpå norrmännen behandlat saken, och utan dröjsmål säga dem, att från vår sida skall icke ringaste hinder läggas i vägen för den skilsmässa, de eftersträfva. Sveriges ställning blir då i allo klar och värdig, och vi slippa ifrån att ända in i det sista hålla på med att kifvas med norrmännen om småsaker, ty om annat kan det ej gärna blifva tal, sedan unionen faktiskt, om än icke officiellt, är död.

Hvad sedan afvecklingen af nu bestående förhållanden mellan de båda länderna angår, så torde den, sedan frågan om skilsmässan är i princip definitivt afgjord, icke komma att möta afsevärd svårighet. Hafva norrmännen blott vunnit det i deras ögon stora målet, så skola de utan tvifvel låta sig angeläget vara att vid unionens afveckling visa tillmötesgående och därmed god vilja att börja det svåra men icke minst för dem viktiga arbetet på återställande af ett godt förhållande mellan de båda grannländerna. De meningsskiljaktigheter, som kunna uppstå under förhandlingarna om unionens afveckling, såväl som i framtiden möjligen uppkommande tvister, lära norrmännen, sedan den för dem vitala frågan är afgjord, icke undandraga sig att underkasta det skiljedomsförfarande, som af regeringen med rätta framhålles såsom i hög grad önskvärdt.

På grund af hvad jag sålunda anfört, tillåter jag mig hemställa,

att riksdagen, med afslag å Kungl. Maj:ts i ämnet afgifna nådiga proposition, måtte för sin del besluta riksaktens omedelbara upphäfvande samt, under förutsättning af Kungl. Maj:ts gillande af riksdagens be-

slut, anhålla, att Kungl. Maj:t måtte med norska stortinget ingå i förhandling om ordnande af de förhållanden, i afseende å hvilka sådant ordnande må finnas erforderligt, och därefter för riksdagen framlägga de förslag, hvartill berörda förhandlingar kunna föranleda.

Under korrekturläsningen af denna skrift har jag fått kännedom om en artikel af dansken Uffe Birkedal, som pekar på den punkt, där arbetet för nordens försoning lättast torde kunna börja, och ur hvilken följande må meddelas:

Folkhögskolan och den nordiska enhetskänslan.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Året 1905 kom och försvann! Hvad som skett i Norden är blott en enstaka bihandling i det väldiga världshistoriska skådespel, hvars hufvudhandling utspelats i Mandschuriet och östasiatiska farvattnen och senare i det mäktiga tsarriket. Men denna bihandling betecknar en ny tid i nordens historia.

»De förenade rikena» finnas ej mera som sådana. En dansk prins sitter på Norges tron. Och det hördes vapenskrammel under den ödesdigra tid, då rikenas ombud möttes i Karlstad. Hårda ord hafva uttalats mellan de tvenne rikena och från Sverige mot Danmark, hvars enda möjliga ställning endast kunde vara den gemensamme vännens, som af hjärtat önskar båda sina vänner grannsämjans trygga välsignelse. Vi förstå norrmännen och vi förstå också svenskarna.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Låt vara, att de påtagliga intressena skola hindra ett afbrott af någon betydelse i det ekonomiska utbytet — härvidlag kommer frågan om fördel alltid att vara den afgörande. Men i alla fall — man har ryckt våldsamt i de trådar, som på det kulturella området blifvit knutna mellan Sverige å ena sidan, Norge och Danmark å den andra. Ja, icke blott ryckt däri — det finns trådar, som brustit eller varit nära att brista. Så t. ex. de vetenskapliga,

gemensamt nordiska mötena, som samlat fackmän till vänskaplig samvaro än i ett, än i ett annat af de tre länderna.

Men just då jag omnämner detta, som alla vänner af fred och god sämja mellan de tre skandinaviska folken djupt beklaga, gläder jag mig öfver att kunna påpeka: att det nordiska skolmötet i Köpenhamn just i år var så talrikt besökt som knappast någonsin förut, också af svenskar (för att ej tala om finnarna) och aflopp så harmoniskt som tänkas kan.

Det var folkskolans lärare, som möttes. Stora och betydelsefulla och svåra att öfverskatta äro dessa sammankomster mellan den uppväxande ungdomens vägledare från alla trakter i norden. De pedagogiska frågor, som genomtränga tiden, diskuteras här på tre språk, och ändå förstå alla hvarandra, åtminstone med litet god vilja. Äfven om den nordiska enhetskänslan under krisen 1905 icke varit nog stark till att låta vetenskapsmännen finna hvarandra på vanligt vis, så är likväl detta skolmöte ett ojäfvigt vittnesbörd om hur djupt medvetandet om de nordiskt-gothiska folkens släktskap trängt ned i de djupa leden öfver hela norden. Säkert är, att något liknande knappast kan påpekas hos andra, om också lika närbesläktade folk. Har man väl någonsin hört talas om fransk-italiensk-spanska skolmöten? Eller blott fransk-belgisk-schweiziska, för hvilka språket alldeles icke vore något hinder.

Men allt detta står i förbindelse med folkhögskolan och dess arbete i norden under de sista människoåldrarna.

Det var för att stärka den danska nationaliteten i Slesvig, som den första folkhögskolan upprättades för sextio år sedan. Och det var för att återuppresa det danska folket efter den svåra förlusten år 1864, som en skara unga entusiastiska män drogo ut i landet och på skolbänken samlade allmogens fullvuxna ungdom.

Alla, som af egen erfarenhet känna de grundtvigska högskolorna, veta att nordens innerliga och väsentliga enhet är en bärande grundtanke i deras folkuppväckande verksamhet. Nordens historia som ett samspel af de tre folken i goda och onda dagar, i strid och frid, nordens tre språk som grenar på samma moderstam och nordens framtid som betingad af ett fritt brödraförbund — detta blef lagdt de unga varmt på sinnet här i det lilla danska fosterlandet. Och vår folkhögskola fortplantade sig och växte i granens så väl som i björkens och furans skugga. På Sagatun vid Hamar och i Herrestad vid Vadstena upprättades Norges och Sveriges första högskolor på sextiotalet, och de hafva sedan dess

fått många afläggare, senast så långt mot norr som i Tornedalen, norr om Haparanda (Matarengi), hvarest den räcker handen åt Suomi, som också redan länge varit med i arbetet.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Danmark har härvidlag gjort en insats till gemensam lycka för hela norden. Och denna stora tanke — tanken att det meniga folket skall väckas till lefvande medvetande om sin nationella egendomlighet och upplysas så att det förstår sig själf och sin tid och utrustas till ett fruktbringande arbete under den stora täflingsstriden i världen — den tanken äro de nordiska folken hittills gemensamt ensamma om och dela tillsammans äran, tills andra och större folk börja få opp ögonen för den nordiska högskolans nationella och själsodlande betydelse.

Liksom högskolan i de tre landen, med deras underbart sammanknutna saga, blifvit rest på den gemensamma nordiska urgrunden, som aldrig har kunnat och aldrig kan förneka sig själf, så utgår åter från den en målmedveten, samlande kraft som omsluter Norrönafolken i ett fritt fostbrödraskaps band.

Medan det ofvanstående sattes, visade det sig att det blef *svenska* tonkonstnärer, som först bröto isen och att de i Köpenhamn blefvo festligt mottagna under starkt betonande af det oslitliga brödrabandet mellan nordens folk! Förhållandet hedrar de svenska konstnärerna som den danska allmänheten.

För oss svenskar *borde* det icke varit ofattligt att Danmark i somras kände sig Norge närmast — alldeles som vi svenskar, af samma historiska skäl, städse känna oss Finland närmast och aldrig kunna upphöra att hoppas att Suomis röst en gång skall kunna fritt ljuda med i den nordiska kören. Att denna Danmarks sympati för Norge tog sig vissa för Sverige sårande uttryck, är intet skäl för att Sverige skall ondgöras på hela det danska folket. Än mindre finnes något skäl härför i

det sakförhållandet, att furstehus och diplomater enades om att sätta en dansk — med vårt kungahus nära befryndad — prins på Norges tron. Vi svenskar ha så mycket mindre skäl att harmas häröfver, som den norska kronan — efter en *vänlig* unionsupplösning — antagligen *icke* kommit på något nytt hufvud, såvida det ej tillhört en medlem af huset Bernadotte!

Det är en glädje att kunna sluta denna lilla skrift med att påpeka nyssnämnda första tecken till den vårbrytning, hvarur skandinavismens framtid skall framgå.

*

Förut har utkommit af

ELLEN KEY:

Lifslinjer. I. 2:ne afdeln. 6 kr.

Lifslinjer. II. 2:ne afdeln. 7 kr.

Tankebilder. 2:a upplagan. 4 kr.

Människor. 2:a upplagan. 4: 50.

Barnets århundrade. Studie. 2 delar. 6 kr.

I Finland och i Ryssland. Några intryck. 2: 50.

Anne Charlotte Leffler, D:ssa di Cajanello. Några biografiska meddelanden. 3 kr.

Ernst Ahlgren. Några biografiska meddelanden. 1 krona.

Missbrukad kvinnokraft och *Naturenliga arbetsområden för kvinnan.* Tvenne föredrag. 3:e upplagan. 50 öre.

Kvinno-psykologi och kvinnlig logik. En studie och ett försvar. 1: 50.

Några tankar om Huru reaktioner uppstå jämte ett genmäle till d:r C. v. Bergen samt *Om yttrande- och tryckfrihet.* Tvenne föredrag. 50 öre.

I serien *Studentföreningen Verdandis Småskrifter:*

Från människosläktets barndom. 2:a upplagan. 20 öre.

Moralens utveckling. Fri bearbetning efter A. Letourneau. 2:a uppl. 40 öre.

Individualism och socialism. Några tankar om de få och de många. 2:a uppl. 40 öre.

Bildning. Några synpunkter. 2:a upplagan. 20 öre.

Skönhet för alla. Fyra uppsatser. 2:a upplagan. 30 öre.

Bilder från Sveriges forntid och medeltid (i Barnens bok, utgifven af P. E. M. Fischier).

Sveriges modernaste diktare (C. J. L. Almqvist). 1 krona.

Depotbiblioteket
76g0 79 569

Förut har utkommit af

ELLEN [illegible]

Svensk

eller

Storsvensk

Patriotism?

2:a upplagan. 35 öre.

Fredstanken.

Fredsrörelsen och försvarsrörelsen.

Fredens förverkligande.

Två uppsatser. 30 öre.